

VERSLAG

OVER HET

Bestuur en den Toestand der Zaken

VAN DE

STAD TURNHOUT,

door het Collegie van Burgemeester en Schepenen, in zijne
zitting van 7 October 1867, voorgedragen.

MDCCCLXVII.

Mijne Heeren,

Overeenkomstig de bepalingen van het art. 70 der gemeentewet, hebben wij de eer UEd. het volgende verslag over het bestuur en den toestand der zaken, voor het dienstjaar 1866-1867, te doen.

TITEL I.

STAAT DER BEVOLKING.

De bevolking van onze stad en derzelve gehuchten, op 31 December 1866, bestond uit 13,706 zielen, te weten : 6643 mannen en 7063 vrouwen.

Beweging van den burgerlijken stand.

GEBOORTEN, STERFGEVALLEN, HUWELIJKEN, EGHTSCHEIDINGEN,
ERKENDE EN GEWETTIGDE KINDEREN.

De volgende staat toont ten duidelijkste aan de bewegingen van den burgerlijken stand (geboorten en sterfgevallen), gedurende de jaren 1865 en 1866.

Verschil in met.		1866		1867		1868		1869	
In min.	In meer.								
13	"	223	250	210	235	223	250	210	235
5	"	6	4	6	4	6	4	6	4
"	2	11	7	11	7	11	7	11	7
"	4	472	484	472	484	472	484	472	484
12	"	95	139	95	139	95	139	95	139
53	"	88	135	88	135	88	135	88	135
67	"	40	48	40	48	40	48	40	48
8	"	35	48	35	48	35	48	35	48
15	"	17	51	17	51	17	51	17	51
14	"	23	19	23	19	23	19	23	19
"	6	297	420	297	420	297	420	297	420
"	195	"	6	"	6	"	6	"	6
"	6	173	96	173	96	173	96	173	96
"	139	15	10	15	10	15	10	15	10
"	3	7	"	7	"	7	"	7	"
"	4	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	19	17	19	17	19	17	19	17
"	2	5	3	5	3	5	3	5	3

Er zijn hier ter stede in 1867 6 personen van het mannelijk en 3 van het vrouwelijk geslacht overleden, die er niet woonachtig waren, terwijl er 3 van het mannelijk en 4 van het vrouwelijk geslacht, die hier woonachtig waren, elders zijn overleden. Er zijn voorts tijdens de haring 19 kinderen overleden.

JAREN.

GEBORTEN.	
Mannelijke.	Wettige.
Vrouwelijke.	Onwettige.

TOTAAL.

STERFGEVALLEN.	
Mannelijke.	Kinderen en ongeborenen.
Vrouwelijke.	Geborenen.
Mannelijke.	Weduenaars.
Vrouwelijke.	Weduwen.

TOTAAL.

Meerder gestorven dan geboren.
Meerder geboren dan gestorven.

DOOD-GEBOREN, in de geborenen en sterfgevallen niet begrepen.	
Mannelijke.	Wettige.
Vrouwelijke.	Onwettige.

TOTAAL.

Getal tweelingen onder de geboorten begrepen.

AANMERKINGEN.

Van de sterfgevallen der twee geslachten in 1866, tellen er :

Van eene maand voltrokken en beneden	15
Van 1 maand en 1 dag tot 2 maanden voltrokken	7
" 2 " " " 3 " "	7
" 3 " " " 4 " "	3
" 4 " " " 5 " "	3
" 5 " " " 6 " "	4
" 6 " " " 7 " "	1
" 7 " " " 8 " "	2
" 8 " " " 9 " "	5
" 9 " " " 10 " "	5
" 10 " " " 11 " "	4
" 11 " " " 12 " "	2
" 12 " " " 13 " "	8
" 13 " " " 14 " "	9
" 14 " " " 15 " "	8
" 15 " " " 16 " "	7
" 16 " " " 17 " "	12
" 17 " " " 18 " "	13
" 18 " " " 19 " "	8
" 19 " " " 20 " "	5
" 20 " " " 21 " "	1
" 21 " " " 22 " "	1
" 22 " " " 23 " "	2
" 23 " " " 24 " "	1
" 24 " " " 25 " "	1

Mede te dragen. 154

	't Huis		In 't gasthuis en andere openbare gestichten, enz.		Met behulp der geneesheeren.		Zonder behulp der geneesheeren.	
	MAN.	VR.	MAN.	VR.	MAN.	VR.	MAN.	VR.
Medege dragen	100	85	4	10	55	50	40	45
Teering.	18	16	3	1	20	17	1	»
Verongelukking	3	»	»	»	1	»	2	»
Verzwakking.	16	23	5	8	21	31	»	»
Waterzucht	2	3	»	»	2	3	»	»
	139	127	12	19	99	101	52	45
	266		31		200		97	
Overeenkomend totaal	297				297			

In het toekomende zullen wij deswegens, door dien de heeren doctors sedert 1 Januari ll. van ieder sterfgeval eene opgave der ziekte doen, meer echte bescheiden kunnen geven.

HUWELIJKEN.

Tusschen jongens en meisjes van 21 jaar en beneden	4
Idem 21 jaar en 1 dag tot 25 jaar voltrokken.	29
Idem 25 " " 30 " "	36
Idem 30 " " 35 " "	15
Idem 35 " " 40 " "	4
Idem 40 " " 45 " "	6
Idem 45 " " 50 " "	1
Idem 55 " " 60 " "	1
Idem 65 " " 70 " "	1
Tusschen jongens en weduwen van 25 jaar en 1 dag tot 30 jaar voltrokken.	3
Idem 30 " " 35 " "	1
Tusschen weduwenaren en meisjes van 25 jaar en 1 dag tot 30 jaar voltrokken.	2
Idem 35 " " 40 " "	2
Idem 45 " " 50 " "	1
Mede te dragen.	106

		MEDEGEDRAGEN.		106
Tusschen weduwenaren en weduwen van 35 jaren en 1 dag tot 40 jaar voltrokken				2
Van 45 jaren en 1 dag tot 50 jaar voltrokken				1
Id. 55 " " 60 " "				1
Id. 60 " " 65 " "				1
Id. 65 " " 70 " "				1
			Totaal.	112
In 1865				98
			Verschil in meer.	14

GEWETTIGDE KINDEREN.

	Jongens.	Meisjes
Van 1 tot 2 jaar	1	1
Id. 2 " 5 " "	2	0
Id. 5 " 10 " "	2	1
Totaal	7	

VERANDERING VAN WOONPLAATS.

Sedert den 1^e Januari tot en met den 31 December 1866 zijn er in onze stad en in den omtrek komen wonen :

Van gemeenten uit deze provincie : 183 mannen, 198 vrouwen.

Van andere provinciën van 't rijk :

Uit Brabant	26	»	23	»
» Henegouwen	1	»	1	»
» Limburg	8	»	7	»
» Luik	4	»	2	»
» Namen	1	»	0	»
» Oost-Vlaanderen	10	»	3	»
» West-Vlaanderen	5	»	1	»
	238	»	235	»
Van buiten 's lands :				
» Frankrijk	2	»	0	»
» Holland.	23	»	21	»
» Pruisen	1	»	1	»
Totaal.	264	»	257	»

Er zijn tusschen gemeld tijdstip van hier vertrokken :

	Mannen.		Vrouwen.	
Naar gemeenten in deze provincie .	186	»	184	»
» andere gemeenten in het rijk	62	»	45	»
» andere koninkrijken en landen	18	»	20	»
Totaal.	266	.	250	»

Gevolgentlijk zijn er in onze stad 7 vrouwen meerder komen wonen dan vertrokken, terwijl er twee mannen meerder zijn vertrokken.

REGISTERS VAN BEVOLKING.

De voorschriften der wet van 2 Juni 1856, en van het koninklijk besluit van 31 October 1866 en die van het gemeente-reglement van 21 November 1856, worden, in het houden der bevolkings-registers, goed nagekomen.

INBOORLINGSCHAP.

Gedurende het jaar 1866 zijn er alhier tot het verkrijgen van inboorlingschap, krachtens art. 9 en 10 van het burgerlijk wetboek, twee verklaringen gedaan geweest.

AANMERKINGEN ONTRENT HET HOUDEN DER REGISTERS VAN DEN BURGERLIJKEN STAND.

De registers van den burgerlijken stand worden steeds met nauwkeurigheid gehouden.

De heer schepen Dierckx heeft de heer Jh. Van Hal ontslaggever, vervangen als gemachtigden openbaren ambtenaar van den burgerlijken stand.

VERIFICATIE DER REGISTERS VAN DEN BURGERLIJKEN STAND.

De nedergelegde registers over 1866 hebben aan den procureur des konings geene aanleiding tot aanmerkingen van belang gegeven.

TITEL II.

GEMEENTE-BESTUUR.

Gemeente-raad.

In onzen gemeente-raad is geene enkele vacatuur. Gedurende 1866 heeft de raad 28 zittingen gehouden, waar in 120 verschillende zaken zijn behandeld geworden.

Het heeft Z. M. behaagd den heer advocaat J. A. C. HOEFNAGELS, bij zijn besluit van 17 December l.l. in zijn ambt van burgemeester der stad Turnhout te handhaven. Bij hetzelfde koninklijk besluit zijn de heeren P. DIENCKX en J. DE FIERLANT als schepenen benoemd, in vervanging van den genoemden heer burgemeester en de heer JOSEPH VANHAL, ontslaggever.

De gewone zittingen van het collegie worden op Dinsdag en Zaterdag, ten 11 1/2 ure 's morgens gehouden.

Het getal der zittingen van het collegie, waarvan processen-verbaal in 1866 zijn opgemaakt, belooft tot 57.

Personeel en inrichting der bureelen.

Het personeel der bureelen heeft, sedert ons laatste verslag eene verandering ondergaan. De heer F. Versteyleen is voorloopig als hulpklerk ter secretarij, bij uw besluit van 24 Januari l.l. benoemd geworden.

Kieslijsten.

De kieslijsten over de jaren 1867 en 1866 geven bij vergelijking den volgende uitslag :

JAREN.	KIEZING VOOR DE VORMING		
	der wetgevende kamers.	van den provincialen raad.	van den gemeenteraad.
1867	253	262	301
1866	242	231	303
Verskil { in meer. { in min.	11 "	11 "	" 12

De herziening van deze lijsten heeft andermaal geene aanleiding tot reklamen gegeven.

Op de kieslijsten voor de wetgevende kamers en van den provincialen raad zijn er in 1867 doorgeschrapt :

6 Personen, welke voor de herziening der gezegde lijsten waren overleden.

2 Welke de stad hadden verlaten.

4 Die den vereischten cijns niet meer betalen. Integendeel zijn er 23 nieuwe kiezers op dezelve lijsten gebracht.

Voor de hiervoor aangehaalde redenen zijn er op de gemeente-kieslijsten insgelijks zestien personen doorgeschrapt, en veertien andere personen als nieuwe kiezers ingeschreven geworden.

Ziehier de herhalende tabel der verschillende staten en beroepen, waartoe de personen, op de kieslijst voor de wetgevende kamers gebracht, behooren :

Advokaten en prokureurs of avoués.	5
Ambachtslieden	21
Ambtenaars of beambten van den Staat	14
Idem van de gemeente en der provincie	5
Aannemers, metsers en huisschilders	8
Brood- en banketbakkers	7
Bankiers	1
Beeldhouwers	1
Beenhouwers	3
Brouwers	5
Drukkers en boekverkoopers	1
Genees- en heelmeeesters	1
Handelaars	26
Herbergiers en logementhouders	1
Kooplieden en wisselhandelaars	10
Landbouwers	33
Ministers der eerediensten	4
Molenaars	4
Notarissen	4
Nijverheids-oefenaars	31
Professoren-onderwijzers	3
Rechters en raadsheren	4
Renteniers en eigenaars	17
Tappers en slijters	32
Zilvermeden	2
Andere beroepen	7
TOTAAL.	253

Lijst der jurij.

De herziene naamlijst der personen, die in onze stad als jurij kunnen worden geroepen, belooft voor dit jaar even als het verleden jaar ten getalle van 49.

Kiezingen.

De kiezing voor de gemeente-raad, welke overeenkomstig het art. 20 der gemeente-wet op den laatsten Dinsdag der maand October 1866 voor de grootste helft des raads heeft plaats gehad, heeft voor uitslag opgeleverd, dat de heeren P. Amsens, P. Dierckx, R. Bruggeman, Joseph Lenaerts, Joseph Vanhal en P. Verrydt zijn herkozen geworden.

De heer J. de Fierlant, is in vervanging van den heer G. Mesmaekers gekozen.

Ten gevolge van de ontslaggeving van den heer Joseph Vanhal, zijn de gemeente-kiezers op 19 Maart l.l. bijeen geroepen geworden, dewelke de heer J. Desomer als gemeente-raadslid hebben gekozen.

Ingevolge de koninklijke besluiten van 13 en 23 Mei l.l. is er op 11 Juni daaropvolgende insgelijks eene kiezing geschied, die voor uitslag gehad heeft dat de heer graaf C. De Merode-Westerloo, als senator, in vervanging van den heer P. Gilles van 's Gravenwezel, en de heer E. de Zerezo de Tejada, als volksvertegenwoordiger, in vervanging van voornoemde heer graaf De Merode, zijn gekozen geworden.

Beweging der zaken van het bestuur en stadsschriften.

Zonder verandering; zie ons verslag over 1856-1857.

Gemeente-goederen.

ROERENDE EN ONROERENDE GOEDEREN.

Deze hebben sedert ons laatste verslag geene verandering ondergaan.

Aankoopingen, verkoopingen en mangelingen.

Er zijn geene aankoopingen, verkoopingen noch mangelingen sedert ons laatste verslag geschied.

Betwistbare zaken.

Geene.

Gemeente-reglementen.

Sedert ons laatste verslag zijn er geene nieuwe reglementen in zwang gesteld.

TITEL III.

GEMEENTE-INKOMSTEN.

Ontleding der gemeente-rekening van 1866 en waardeering der begrooting van 1868.

GEWONE EN BUITENGEWONE ONTVANGSTEN.

a. GEWONE.

Erfelijke inkomsten.

	Rekening.	Begrooting.
Verhuring van huizen en andere opbrengende gebouwen	fr. 1995,00	2150,00
Verkoop van turf, schadden, hout en strooisel.	107,00	150,00

Gemachtigde heffingen, schattingen en belastingen.

Voor het onderhouden en verbeteren der buurtwegen	4019,60	4200,00
Opbrengst van het staangeld in het vleeschhuis	330,75	400,00
Gewone additionele centimen op de belastingen	3139,99	3150,00
1/5 der belastingen op de honden	363,09	500,00
Aandeel der stad voor de afgeschafte oetroofrechten, volgens de wet	64900,00	64900,00
Belasting op de paarden, ossen en voorgevels der huizen	12306,71	11500,00
Item op de rijtuigen op veren of riemen.	415,00	450,00
Opbrengst der boeten	404,02	00,00
	88041,76	87400,00

MEDT TE DRAGEN.

	Rekening.	Begrooting.
MEDEGEDRAGEN fr.	88041,76	87400,00

Andere ontvangsten.

Opbrengst der akten van den burgerlijken stand	127,69	80,00

D. BUITENGEWONE.

Goed slot der vorige rekening	30390,50	
Overschot der vorige dienstjaren op de begrooting	00,00	25150,24
Toelage van de provincie voor de stads-teekenschool	300,00	300,00
Id. id. voor het inrichten eener muziekschool	00,00	1000,00
Id. id. voor het lager onderwijs	4400,00	4700,00
Id. id. en van 't gouvernement voor het bouwen eener onderwijzers-woning	3150,00	00,00
Id. id. voor de kassieing der Statiestraat	5740,00	00,00
Id. id. van het gouvernement en de provincie voor het bouwen der stads-kosteloze jongens-scholen	00,00	12000,00
Verschillende ontvangsten	247,04	300,00
Buitengewone opcentimen	8661,76	8700,00
Som te ontvangen voor het uitbetalen aan de liefdadige gestichten	00,00	1000,00
Teruggave van den verleenden onderstand aan behoeftige reizigers	70,70	300,00
Militaire logementen, transporten, enz.	9,37	1000,00
Teruggave van de verschotten gedaan voor de kuisching der rivieren <i>ex-officio</i> , ten laste der boordegenaars	00,00	100,00
Opbrengst van reeds verleende en nog te verleene concessien voor begraafplaatsen op het gemeente kerkhof	00,00	1000,00
Vermoedelijke opbrengst van den geplaatsten barreel op den steenweg naar Merxplas	00,00	00,00

MEDE TE DRAGEN. fr. 141138,82 143030,24

	Rekening.	Begrooting.
MEDEGEDRAGEN fr.	141138,82	143030,24

Algemeene ontvangsten en opbrengsten van het gaz-fabriek met saldo van twee vorige jaren	27720,03	27000,00
Bedrag der schoolgelden voor de betalende leerlingen te Severdonck	461,25	480,00

TOTAAL fr. 169329,12 170510,24

GEWONE EN BUITENGEWONE UITGAVEN.

	Rekening.	Begrooting.
1 ^e Kapittel. Huishoudelijk plaatselijk bestuur	13063,83	15430,00
2 ^e " Publieke veiligheids- en gezondheids-gestellen, enz.	34716,04	39510,00
3 ^e " Gemeente-werken	6762,41	6550,00
4 ^e " Handel en scheepvaart	00,00	00,00
5 ^e " Casernering, logement en militaire transporten	28,27	1000,00
6 ^e " Publieke weldadigheid	28362,45	30600,00
7 ^e " Eeredienst	900,00	900,00
8 ^e " Openbaar onderwijs	11492,14	12765,00
9 ^e " Schoone kunsten	2384,36	2900,00
10 ^e " Gevestigde schuld	13798,42	14145,80
11 ^e " Regelingen	16,28	37,05
12 ^e " Herhalingen	1461,80	9706,36
13 ^e " Buitengewone uitgaven	3313,67	7401,75
14 ^e " Verschillende uitgaven	1515,33	1730,00
15 ^e " Nieuwe werken en bijzondere uitgaven	17841,30	27500,00

Totaal . fr. 133658,50 170175,90

Uitkomst van de begrooting van 1868.

Ontvangsten	fr. 170510,24
Uitgaven	" 170175,90

Doni fr. 334,28

Schulden.

Wegens de stadsschulden hebben wij geene verandering aan te stippen.

Deze bedragen namelijk :

	In kapitaal.	De te betalene intresten.
De gevestigde schuld.	20423,28	612,71
De rente aan het jongens-weezenhuis verschuldigd	21128,80	633,86
Idem aan het meisjes-weezenhuis	15192,13	423,28
	56744,30	1669,85

Leeningen.

Van de leening van 1847 waren er op 1 Januari jl. nog 30 obligatiën van 500 franken aan 5 o/o in handen, dus een kapitaal van fr. 15000,00

De leening van 120,000 fr. voor de inrichting van het gazlicht beliep op voormeld tijdstip nog » 110600,00

De leening voor een 2^e gazometer gedaan beloopt nog » 15700,00

Totaal. » 144300,00

Wij zijn andermaal voornemens de afleggingen der schulden, die de stad in 1868 verplicht is te doen, in de maand December uit te voeren, ten einde een jaar interest te winnen.

Financiële gesteltenis.

Stads financiële toestand is tot heden in eenen voldoende toestand.

Comptabiliteit.

BEGROOTING VAN 1867.

De stedelijke begrooting voor het loopende dienstjaar 1867 is door de bestendige deputatie van den provincialen raad in zijne zitting van 25 Januari ll. vastgesteld, te weten :

De ontvangsten op	fr. 142769,01
De uitgaven op	» 142624,26
En het overschot op	fr. 144,75

Rekening.

De rekening door den gemeente-ontvanger over het dienstjaar 1866 ingezonden, zal na eene te doene wijziging voor regeling aantoonen :

Dat de ontvangsten van allerlei aard bedragen	fr. 166040,00
Dat de gewone en buitengewone uitgaven belopen tot	» 135658,50
En het goed slot	» 30390,50

Pensioenkas.

Zie ons verslag over 1853-1854.

TITEL IV.

LIEFDADIGE GESTICHTEN.

Bureel van weldadigheid.

Stads Armbestuur blijft zijne moeilijke taak met ijver en nauwgezetheid volbrengen. Wij moeten gelukkiglijk van geene veranderingen in het personeel gewag maken.

Het bestuur bestaat, volgens uittredings-orde, uit de heeren :

- E. Hendrickx.
- F. Van Pell, zoon.
- J. Van Ravestyn-Dierckx.
- L. Van Bouwel.
- C. A. De Fierlant.

Roerende en onroerende goederen.

Deze hebben geene veranderingen ondergaan.

Giften en legaten.

Sedert ons laatste verslag is het bureel, ten gevolge van verleende concessie voor begraafplaats op het gemeentekerkhof, met eene gift onder de levenden van fr. 500 door den eerw. heer Van Genechten te Brussel begunstigd geworden.

Aankoopingen, verkooping en mangelingen.

Zie hiervoren onder den titel : *Roerende en onroerende goederen.*

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

De afleggingen sedert 1^e September 1866 aan het bureel gedaan, bestaan uit twee obligatiën, eene van fr. 1000 en eene van fr. 500 van de stads leeningen.

Met deze en andere penningen, alsmede met de gelden, voortkomende van de gifte hiervoren gemeld, heeft de bestiering van het bureel een nominaal kapitaal op den Staat van fr. 2400 aan 4 1/2 o/o verkregen.

Comptabiliteit

De rekening van den Ontvanger is alsnu meerder uitgebreid.

De ingezondene rekening van den ontvanger, over het dienstjaar 1866, geeft op :

Dat de ontvangsten van allen aard bedragen.	fr.	40039,26
Dat de gewone en buitengewone uitgaven beloopten.	»	37373,20
En dat het goed slot bedraagt.	»	3266,06

De vastgestelde begrooting voor het loopende dienstjaar 1867, hierin begrepen een onderstand van de stad van fr. 19500,00 bedraagt in :

Ontvangsten	fr.	37783,78
Uitgaven	»	37744,19
Overschot	»	39,59

Statistieke opgave van behoeftigheid.

Gedurende het jaar 1866 heeft ons bureel van weldadigheid 1297 personen ondersteund, te weten : 435 het geheele jaar, 364 meer dan zes maanden, 260 meer dan drij maanden en 238 toevallig nu en dan. In het getal der ondersteunde behoeftige personen zijn begrepen die, waarvoor de gemeente Oud-Turnhout 18 o/o moet bijdragen.

De meeste kosten, die een enkel persoon aan de stad, binnen het jaar, heeft veroorzaakt, beloopt tot fr. 255,50.

Onderstands-uitdeelingen.

De uitdeeling, door ons armbestuur gedaan, zelfs tot onderstand van personen, welke alhier hunne woonplaats hebben, beloopt, volgens de rekening van 1866, te weten :

In geld	fr.	3000,00
In brood	»	6768,40
In kleederen en lijnwaad.	»	1405,71

MEDE TE DRAGEN. » 11264,11

	MEDEGEDRAGEN.	fr.	11264,11
Voor geneesmiddelen	»	1721,00	
Jaarwedde van de genes-, heel- en vroedmeesters.	»	2000,00	
Voor mondkosten der bestellingen	»	15793,93	
Voor huishuren	»	1588,05	
Voor doodskisten en begraafkosten	»	221,15	
Voor onderstand aan vreemdelingen	»	2581,88	
Bhalve den geldelijken onderstand van fr. 21000,00 heeft de stad nog betaald voor : Verplegingskosten in vreemde hospitalen, enz., onderstand aan ons gasthuis, enz., en onderhoudskosten van behoeftigen in 't bedelaars-werkhuis	»	8412,95	
	SAMEN.	»	43584,17

In de mondkosten der bestellingen is begrepen eene som van fr. 5942,23, voor de zinneloozen ten laste der stad, door het Armbestuur te Brugge en te Erps-Querbs geplaatst.

Betwistbare zaken.

Zie ons verslag over 1864-1865.

Godshuizen.

BESTUUR.

Wij mogen nogmaals met genoegen herhalen, dat er in het bestuur van onze godshuizen geene verandering is geschied. Het bestuur bestaat, volgens uittredings orde, uit de heeren :

Jacobs, Joannes Henricus.

Van Lissum, Ignatius.

Dockx, Franciscus.

De Fierlant, Carolus Antonius.

Van Genechten, Waltherus Franciscus Joannes.

Roerende en onroerende goederen.

De eigendommen van Ste Elisabeths gasthuis hebben door het verkoopen van grond tegen de Warande straat slechts eenige veranderingen ondergaan. Deze verkochte grond heeft fr. 4650,00 opgebracht.

Giften en legaten.

De godshuizen zijn begunstigd geworden met de volgende giften, te weten : Ste Elisabeths gasthuis, voor het bekoemen van concessiën voor begraafplaatsen op het gemeentekerkhof, 1° met eene gifte onder de levenden van fr. 250, van den eerw. heer Van Genechten, te Brussel; en Ste Pieters godshuis 2° met eene gifte van den voornoemden eerw. heer Van Genechten, van fr. 250.

Aankoopingen, verkooping en mangelingen.

Zie hiervoor, titel : *Roerende en onroerende goederen.*

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

Er is slechts eene aflegging van wege de stad van eene obligatie van fr. 500 voor het jongens weeshuis in den tijde genomen, geschied.

Met den afleg door de stad gedaan en de opbrengst der hiervoor gemelde verkochte gronden, zijn de volgende kapitalen kunnen aangelegd geworden. Deze bestaan uit :

1° Eene inschrijving op 's lands grootboek, voor het Beggijnhof, bedragende fr. 900, 5° serie, N° 2332, aan 4 1/2 o/o; 2° eene dito op naam van Ste Elisabeths-gasthuis, beloopende fr. 9800, 4 1/2 o/o, 5° serie, N° 2650, en in de spaarkas gestort fr. 4650; 3° eene dito ten voordeele van

St Pieters godshuis, van fr. 500, 4 1/2 o/o, en eindelijk op naam van het jongens-weezenhuis eene van fr. 500, 4 1/2 o/o, 5^e serie, N° 2930.

Comptabiliteit.

De comptabiliteit wordt bij volharding op eenen goeden voet gehouden.

De vastgestelde begrotingen voor het loopende dienstjaar 1867 bedragen, te weten :

	Ontvangsten.	Uitgaven.	Overschot.	Nadeelig slot.
Gasthuis	fr. 14981,23	fr. 14900,29	fr. 20,04	00,00
Beggijnhof	» 14244,49	» 14235,03	» 9,46	00,00
S ^t Pieters godshuis	» 20514,10	» 20500,00	» 14,10	00,00
Algemeen totaal	fr. 49739,82	fr. 49695,32	fr. 44,50	00,00
Die voor 1866 bedroegen	» 90773,17	» 90756,63	» 16,54	00,00
Verschil in min	fr. 41033,35	fr. 41061,31	fr. 00,00	00,00
» in meer	00,00	00,00	27,96	00,00

Het merklijk verschil in min in de ontvangsten en uitgaven van de bestiering onzer godshuizen, komt voorts, zoo als wij het verleden jaar zegden, dat de verkoopprijs der gronden voor het maken van het kanaal op Antwerpen langs St Job-in-'t-Goor en van den ijzeren weg naar Tilburg, en de sommen voor aankoop van Belgische fondsen in de begrotingen van 1866 zijn gebracht geworden.

De ingezondene rekeningen over het dienstjaar 1866 bedragen, te weten :

	Ontvangsten.	Uitgaven.	Overschot.	Blaslot.
Het gasthuis	fr. 13667,13	fr. 11709,28	fr. 1957,85	00,00
De infirmerij van het Beggijnhof	» 14098,88	» 13183,73	» 915,15	00,00
S ^t Pieters godshuis	» 21470,22	» 21871,74	» 00,00	401,52
Algemeen totaal	fr. 49236,23	fr. 46764,75	fr. 2873,00	401,52

Betwistbare zaken.

Geene.

Fondatie en infirmerij op het Beggijnhof.

Deswege hebben wij geene verandering aan te stippen. Deze twee gestichten onderhouden nog, de fondatie negen en de infirmerij vijf, samen 14 beggijnen. De huishoudelijke bestiering is nog dezelfde.

Opgaaf der verzorgde zieken in het gasthuis.

Van 1 September 1866 tot 1 September ll. zijn er in genoemd gesticht opgenomen 385 personen, te weten :

Van deze 385 personen waren er ten laste van Turnhout	281
Van andero gemeenten	68
Vreemd aan het rijk	21
Voor hunne penningen	15
TOTAAL	385

Nogmaals kunnen wij met genoegen blijven herhalen, dat de huishoudelijke en geestelijke bestiering van ons gasthuis allen lof blijft verdienen.

Echter hebben wij het verlies van eene gasthuis-non te betreuren. Zuster Barbara, in de wereld Catharina Paulina Van Houdt, is den 23 Januari ll., in den jeugdigen ouderdom van 24 jaren overleden.

Op het einde van het verledene en in het begin van dit jaar, zijn meest alle de eerbiedwaardige nonnen, ten gevolge van hunne gulhartige diensten voor onze behoeftigen, met ziekten aangerand geweest. Eene gasthuis-non van Herenthals, in de wereld Maria Elisabetha Govers, welke met alle zelfopoffering en menschlievendheid den dienst harer medezusters alhier is komen bijstaan, is het

slachtoffer geweest van haren prijzenswaardigen ijver om het lijden van den evenmensch te verzachten. Zij heeft den 2 Maart II. in den ouderdom van 40 jaren, het tijdelijke met het eeuwige verwisseld. Wij kunnen geene hulde genoeg voor deze zusterliefde bewijzen.

St Pieters-godshuis.

Dit liefdadig gesticht, sedert 1856 bekomen, wordt door 8 religieuzen van het orde van S^t. Elisabeth en Franciscus bestuurd, en bevat thans 33 meisjes, 27 jongens, 19 oude vrouwen en 30 oude mannen.

Andermaal hebben wij dit jaar nog eenen onderstand van fr. 1500,00 voor dit liefdadig gesticht moeten voordragen.

Dit gesticht dat voor het jaar 1865 eenen boni van fr. 4179,26 in zijne rekening had, heeft ter oorzake van de duurte der levensmiddelen, in die van 1866 een nadeelig slot van fr. 401,52.

De winsten der weezen hebben in 1866 opgeleverd, namelijk voor de jongens fr. 3135,45 en voor de meisjes fr. 2597,43, samen fr. 5732,88.

Zinneloozen.

Het getal zinneloozen, tot onze stad behoorende, is met 4 verminderd en belooft nog 31.

Ons armbestuur heeft in S ^t . Hubertus en in S ^t . Julianus-gasthuis te Brugge te onderhouden	13
Id. id. in S ^t . Josephus-gasthuis te Erps-Querbs	12
Door hunne familie worden onderhouden	6

Overeenkomend totaal. 31

Blinden en stomdooven.

Zie ons vorig verslag.

Bedelaars-werkhuis.

Het getal bedelaars, waarvan de stad te Hoogstraten en elders de onderhoudskosten betaalt, vermindert. Wij spoeden ons telkens, wanneer wij overtuigd zijn, dat zij met hunnen arbeid den kost kunnen winnen, van hunno in vrijheidstelling te vragen.

Gedurende het 4 ^e kwartaal 1866 zijn er geweest	7
„ 1 ^e „ 1867 „ „	7
„ 2 ^e „ „ „ „	6
„ 3 ^e „ „ „ „	8
Totaal.	28

**TITEL V.
EEREDIENST.**

Geestelijkheid, kloosters, geestelijke corporatiën, enz.

Wegens de geestelijkheid van onze stad eigenlijk gezegd, hebben wij slechts eene verandering te melden, namelijk dat de eerw. heer J. A. Meses als onderpastoor aan de parochiekerk door het bisdom is benoemd geworden, in vervanging van den eerw. heer Goossens, thans pastoor te Perck, provincie Brabant.

De eerw. heer J. P. N. Franck, is als directeur van het klooster van het II. Graf aangesteld.

De ons bekende veranderingen, die het personeel in S^t. Josephs-collegie heeft ondergaan, zijn de volgende :

De eerw. heeren E. Van Robays, A. De Heeren, P. Van Aelst, J. Van Noten, P. L. De Vols, E. Libaut, P. Van

Hoye, G. Kluytemans, P. Spronken, J. B. Bisschoff en F. Kieckens zijn het collegie komen bewonen, terwijl de eerw. heeren E. Gils naar Gent en Süys naar Namen zijn vertrokken.

Kerkfabrieken.

De benoemingen en de kiezingen voor de kerkfabrieken en de bureelen der kerkmeesters blijven jaarlijks in de maand April, overeenkomstig het decreet van 30 December 1809, geschieden.

De rekeningen over 1866, die ter stads secretarij zijn overgelegd en door Zijne Eminentie den Kardinaal-Aartsbisschop zijn goedgekeurd geworden, geven de volgende uitkomst :

a. S^t. PIETERS-KERK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr. 10030,06
Uitgaven van allen aard	» 15838,94
Overschot fr.	192,02

b. DE KERK VAN O. L. V. TE SEVERDONCK.

Ontvangsten	fr. 765,96
Uitgaven	» 765,53
Overschot fr.	00,43

De vastgestelde begrootingen voor 1868 bedragen :

a. VOOR S^t. PIETERS-KERK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr. 16593,97
Uitgaven van allen aard	» 16567,20
Overschot fr.	26,77

b. VOOR DE KERK VAN ONZE LIEVE VROUW TE SEVERDONCK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr. 1142,67
Uitgaven van allen aard	» 1136,15
Overschot fr.	6,52

Roerende en onroerende goederen.

Hierover hebben wij geene verandering aan te stippen.

Giften en legaten.

Nihil.

Afloggingen en aanleggingen van kapitalen.

Er zijn geene afleggingen noch aanleggingen van kapitalen sedert ons laatste verslag gedaan.

TITEL VI.

OPENBAAR ONDERWIJS.

Collegie van middelbaar onderwijs.

Met genoegen kunnen wij bij voortduring herhalen, dat ons S^t. Joseph-collegie, zijne reeds verworven faam niet alleen blijft behouden, maar nog jaarlijks aanwint.

In genoemd collegie, alwaar men aan eenen gematigden prijs zeer uitgebreide kennissen kan aanleeren, waren er voor de vacantie 224 studenten, te weten : 132 *internen* en 92 *externen*.

Twée studenten van het collegie, Alphonsius Verachtert en Adolfs De Ceuleneir, beide geboortig van Antwerpen, hebben in de maand Augusti hun examen als *gradué en lettres* afgelegd.

Middelbare school.

Het bestierend bureel der Staats middelbare school is thans samengesteld als volgt : de heeren Hoefnagels, burgemeester-voorzitter, P. Dierckx en J. De Fierlant, Mesmaekers, Noten, Boone, Van de Velde, leden en F. Versteylen, secretaris-tresorier.

In het onderwijzend personeel is de heer Lamborelle, bij koninklijk besluit van 19 September 1866, definitievelijk tot de bediening van eerste regent benoemd, welke hij vroeger siechts provisioneel waarnam.

De heer Arthur Van Elslande is, bij besluit des heeren Minister van binnenlandsche zaken van den 27ste October 1866, tot muziekmeester benoemd geworden, in vervanging van den heer Louis Franssen, die aangenomen is geworden om zijne rechten tot pensioen te doen gelden. Eindelijk is de onderwijzer Victor Louis door den heer Minister in de zelfde hoedanigheid bij de middelbare school van Beaumont geplaatst geworden; zijn opvolger in onze school is ons op dit oogenblik nog niet bekend.

Dit gesticht blijft voortdurend het vertrouwen onzer bevolking genieten; ten betooge hiervan, het groot getal leerlingen welke jaarlijks de klassen komen bijwonen.

Gedurende het afgelopen schooljaar zijn er niet minder dan 242 leerlingen ingeschreven geweest, te weten : 77 voor de klassen der middelbare school, 109 voor de klassen der Fransche voorbereidende afdeeling en 56 voor de klassen der Vlaamsche afdeeling.

De voortgang welke de leerlingen in de verschillende vakken van het onderwijs maken, is alleszins merkwaardig; het collegie en de andere leden van het bestierend bureel, hebben in den loop van dit jaar er zich menigmaal van

kunnen overtuigen, bij de herhaalde bezoeken welke zij in al de klassen van het gesticht gedaan hebben.

Wij hebben andermaal het genoegen van den schitterenden uitslag van het jongste konkoers voor onze school mede te deelen.

In het bijzonder konkoers voor het Vlaamsch heeft de jeugdige Hendrik Van Kol, onder de nieuwe leerlingen den eersten prijs met 90 punten op 100 behaald.

En in den algemeenen prijskamp verkregen, onder de nieuwe leerlingen : Leopoldus De Volder, den eersten, II. Van Kol voormeld, den derden, en Jacobus Cos, den zesden accessit.

Onder de oudere leerlingen (vétérans), heeft Josephus Jacobs den prijs behaald met $8\frac{5}{10}$ punten.

Alle deze leerlingen, behalve Van Kol, zijn in onze stad geboren en hebben nauwelijks hun 16e jaar bereikt.

De school-lokalen en meubelen zijn in den besten staat van onderhoud.

De natuur- en scheikundige verzamelingen van het gesticht, zijn ook gedurende het afgelopen jaar merkelijk aangegroeid.

Gemeente lagere scholen.

De vermeerdering der bevolking in onze gemeente lagere scholen, welke wij verleden jaar bestatigden, blijft steeds voortduren. Gedurende het afgelopen schooljaar 1866-1867 zijn er tot het kosteloos onderwijs aangenomen geworden, te weten :

Jongens in de stads-school onder de bestiering van den heer Schools	305
Jongens in de school te Severdonck, onderwijzer de heer Boeckx	22
Stads meisjes-school, onder de bestiering van mejufvrouw Rosalie Van Biesen	121
Meisjes-school te Severdonck.	6
Totaal.	454

De bestaande school-lokalen welke herkend zijn geworden ontoereikend te zijn voor den dienst tot den welken zij bestemd zijn, zullen eerlang vergroot worden; reeds in den loop van dit jaar heeft de gemeente-raad de vergrootingswerken der school in de Nieuwstraat bevolen; eenige onvoorziene omstandigheden, welke gansch van den wil der stedelijke regeering onafhankelijk zijn, hebben tot hiertoe de aanbesteding der werken vertraagd; wij hebben echter het vertrouwen dat dezelve eerlang zal kunnen plaats grijpen, en dat wij in het aanstaande voorjaar de nieuwe lokalen zullen kunnen inhuldigen.

De lokalen der stads meisjes-school laten ook zeer veel te wenschen over. De raad zal in het kort in het maken van nieuwe lokalen te voorzien hebben.

Het onderwijzend personeel onzer lagere school, aan wiens verdiensten wij gelukkig zijn hier zonder onderscheid hulde te brengen, heeft dit jaar eenige wijzigingen ondergaan. De heer Edmond Tyriard is tot 2de hulponderwijzer in de stads jongens-school benoemd geworden; en mejufvrouw Horemans is 2de hulponderwijzeres in de stads meisjes-school benoemd, in vervanging van mejufvrouw Stuyck, die haar ontslag had aangeboden.

Met genoegen mogen wij hier ook den voortgang bestatigen, welken alle onze leerlingen in de verschillende vakken van het onderwijs maken. Dit jaar hebben onze jongenscholen deel genomen aan het kantonaal konkoers, tot heden is de uitslag er nog niet van bekend.

Ter gelegenheid van dit konkoers heeft zich eene kwestie opgedaan, welke tot eene belangrijke briefwisseling tusschen het collegie en de bestendige deputatie van den provincialen raad heeft aanleiding gegeven, en zelfs in den provincialen raad is besproken geworden. Wij bedoelen zekere verorde-

ningen van het reglement, door de deputatie opgemaakt en toepasselijk op het konkoers van 1867 verklaard, en waar tegen het collegie vermeend heeft te moeten protesteeren.

Bij gezegd reglement werd er bepaald dat, om prijs te kunnen bekomen, de leerling ten minste een derde der punten in elk vak van den prijskamp moet behalen en onder de vakken in de welke de leerlingen zouden onder-vraagd worden, bemerkten wij de Fransche taal. Daar deze taal in onze stads-scholen niet onderwezen wordt, haastten wij ons aan de deputatie te schrijven, dat onze leerlingen, geen Fransch geleerd hebbende, niet konden medekampen onder de voorwaarden in het reglement uitgesteken, dat de voormelde schikking dus onrechtvaardig was ten opzichte onzer leerlingen, die alzoo van de prijzen werden verstoken; wij voegden er bij, dat naar ons inzien de schikking tevens onwettelijk was, om rede het artikel 6 der wet van 1842 het programma vaststelt der verschillende vakken welke in de lagere scholen moeten onderwezen worden; dat dit artikel onder andere bepaalt dat het Fransch, het Vlaamsch of het Duitsch zal *onderwezen* worden, naar *gelang* der noodwendigheden der plaats; dat die laatste woorden geene andere beteekenis hebben, dan de taal welke algemeen in de plaats gesproken wordt; en dat te Turnhout uitsluitelijk het Vlaamsch de gesprokene taal der plaats is; dat overigens de gemeente welke het beheer en het bestuur over het lager onderwijs heeft, alleen en ter uitzondering van welkdanige andere overheid, bevoegd is om de noodwendigheden der plaats te kennen en te onderzoeken, en dat het gemeentebestuur van Turnhout in dit orde van zaken goed gehandeld had, met het Fransch van het programma der school weg te laten, daar over het algemeen de leerlingen die het kosteloos lager onderwijs bij ons ontvangen, slechts op

hun zeven jaar de school kunnen bijwonen en dezelve reeds op hun twaalf jaren, als zij de eerste Communie gedaan hebben, verlaten, om op de fabrieken of elders te gaan arbeiden; dat het, naar ons inzien, veel nuttiger is voor onze leerlingen, en de ware noodwendigheden der plaats eischen zulks, dat gedurende den korten tijd welke zij in de school overbrengen, zij zooveel mogelijk hunne moedertaal aanleeren, die taal welke zij altoos zullen moeten bezigen in al hunne latere betrekkingen, daar hun eenige luttel grondbeginselen eener vreemde taal uit te leggen, waar zij in alle geval te weinig zullen van kennen, om dezelve niet onmiddellijk na het verlaten der school te vergeten. Wij eindigden met te zeggen, dat indien er wezentlijk scholen zijn, waar de Fransche taal onderwezen wordt, niets belette eenen bijzonderen prijskamp voor dit vak in te richten, even als zulks bestaat voor het Vlaamsch in de prijskampen tusschen de gestichten van middelbaar onderwijs.

De bestendige deputatie, beraadslagende over onzen brief, beslist in hare zitting van derden Mei, bij wijze van overgangs maatregel en alleenlijk voor dees jaar, eenen buitengewonen prijs voor het Fransch in te stellen.

Aan onze opmerkingen tegen de wettelijkheid en de billijkheid van het reglement der deputatie betrekkelijk het konkoers werd dus alzoo recht gedaan; en alhoewel de deputatie beslist had, dat die buitengewone prijs voor het Fransch slechts voor een jaar ingesteld was, achten wij het gansch overbodig hier op verder aan te dringen, ons echter voorbehoudende des noodigs onze opmerkingen te herhalen, wanneer bij ons nader konkoers, aan het welk onze school zoude moeten deelnemen, dezelve verordeningen als degene in het reglement der deputatie van

den 17ⁿ April vervat, zich op nieuw zouden voorgedaan hebben.

In de zitting van den provincialen raad van den 24 Juli is de kwestie besproken geworden. De heer De Fierlant, schepen der stad Turnhout, deed aldaar de onwettelijkheid van het reglement der deputatie uitschijnen, en na eene lange beraadslaging aan de welke een groot getal leden van den provincialen raad deelnamen, werd het voorstel des heeren De Fierlant, luidende dat de raad den wensch uite dat de bestendige deputatie het programma der konkoersen van het lager onderwijs dermate bepale, dat er buiten het algemeen konkoers, een bijzondere prijs voor het Fransch worde ingesteld, met eenparige stemmen aangenomen.

Tot dus verre dan, hebben wij de rechten der gemeente in het stuk van openbaar lager onderwijs weten te handhaven; en de gemeente-raad mag de verzekering hebben, dat het collegie alle inbreuk met kracht zal te keer gaan.

Bijzondere lagere scholen, bewaarscholen, scholen voor bejaarde personen en zondagscholen.

Zie ons verslag over 1858-1859.

Scholen van nijverheid, kunsten, ambachten en normaalscholen.

Deze bestaan hier ter stede niet.

Onderwijzend personeel, jaarwedden der onderwijzers, enz.

Het onderwijzend personeel heeft sedert ons laatste verslag de volgende veranderingen ondergaan. De heer E.

Tyriard, is als tweede ondermeester in de stads kosteloze jongens-school genoemd geworden, en jufvrouw Horemans heeft in de kosteloze meisjes-school, de ondermeesteres J. B. Stuyck vervangen.

Volgens de stedelijke begrooting is er, voor het loopende dienstjaar, door de stad toegestaan :

1° Voor de school van middelbaar onderwijs, onderstand	fr. 3450,00
2° Voor de stads kosteloze school voor jongens en meisjes, en voor de school te Severdonck	» 9315,00
Totaal.	» 12765,00

Schoollokalen.

Onze schoollokalen, die goed worden onderhouden, zijn, zoo als hooger gemeld is, ontoereikend geworden om in het onderwijs te voorzien.

Onderstand voor het lager onderwijs.

De stad heeft voor het lager onderwijs voor het loopende jaar eenen onderstand van 4900 fr. ontvangen.

Bijzondere kostscholen.

De bijzondere kostschool voor meisjes, door de Kanonikessen van het H. Graf gehouden, blijft steeds onder alle punten aanbevelenswaardig.

Men telt thans in die school 50 pensionnaires, te weten : 10 uit Holland, 2 uit Engeland en 38 uit ons land.

Buiten de kostschool ontvangen er 140 meisjes het onderwijs, 100 tegen betaling en 40 kosteloos.

TITEL VII.

SCHOONE KUNSTEN, WETENSCHAPPEN EN LETTEREN.

Teekenschool.

Stads teekenschool heeft onder het toezicht van den heer burgemeester Hoefnagels, sedert drij jaren veel gewonnen. Dezelve is dit jaar van vele modellen voorzien, en wij hebben voor 1868 deswegens het crediet kunnen verminderen. De ordetucht wordt door de leerlingen goed nagekomen.

In het afgelopen schooljaar telde men in stads teekenschool 113 leerlingen, waarvan er :

27 Den koers van de bouwkunde hebben gevolgd.

20 Idem de grondleer van het figuur.

32 Idem het figuur.

16 Idem ornamenten.

12 Idem beeldhouwkunde.

26 Idem landschapteekening, enz., enz. (gemengde koers uit de leerlingen der school samengesteld).

Bijzondere verzameling van kunstvoorwerpen en oudheden.

De bijzondere verzamelingen van kunstvoorwerpen en oudheden van de heeren Van Genechten, J. Van Hal en Ign. Loyens worden nog steeds belangrijker en verschaffen veel behagen aan de bezoekers en oudheidkenners.

De oudheden verzameld door den heer Van Genechten, voorzitter der rechtbank, vermeerderen nog gedurig. Deze heer heeft in den loop van het jaar verkregen eene borde

of *talloir* die men *Roseeijerschaal* noemt, en waar van *Demmin* zegt: « La porcelaine mince dite *coquille d'œuf rosée* se paye cher aujourd'hui, une assiette vaut 200 à 300 francs, prix marchand. ZEd. heeft ook aangekocht: vijf borden in Delfts gelicewerk met gekleurde figuren en wapens; deze worden ook zeer gezocht. En, een ivoiren jachthoren kunstig besneden; een metalen Christus beeld, met rokje aan en met émail in de oogen en op de kroon. Men geeft voor, dat dit Christus beeld tot de twaalfde eeuw behoort. Vele geldspeciën hebben ook zijne verzameling verrijkt.

Het cabinet van den heer Van Hal is insgelijks vermeerderd geworden, met verscheidene *geëmailleerde* koperen schilderijens met fraaie Grieksche letters; met verschillende Delftsche, Chineesche en Japansche porseleinen, antieke voorwerpen, als: Chineesche postuurkens in peksteen, een rooster van 1500 à 1600, een antiek bed van de 16e eeuw en twee tapijten: de eene in oud goblins en de andere Audenaards weefsel.

De verzameling van den heer Ignatius Loyens, waar van wij het verledene jaar gewaagden, is insgelijks vermeerderd met verschillende porcelijnen, fayence en metalen voorwerpen en met uitgekozene meubelen. (Vlaamsche school renaissance tijdstip Hendrik IV en Lodewijk XIII.

Bijzonderheid.

Er is op den eigendom van den heer E. Jespers, op ons grondgebied, ter streke *hof ter Duinen*, in den loop van dit jaar eene *urne* of *lijkbuis* ontgraven geworden.

Wij hebben deswegens eene nota ontvangen van den heer voorzitter Van Genechten, lid der koninklijke commissie van monumenten en medestichter van het *Museum*

van oudheden te Antwerpen. Wij laten deze nota, letterlijk in haar geheel, hier na volgen:

Iets nopens eene te Turnhout ontdekte oudheid.

Op 19 Mei 1867, is op den eigendom van den heer Jespers te Turnhout, het perceel heide gecoteerd wijk O Nos 130 en 131 van 't cadaster, kort bij het *hof ter Duinen*, eene *urne* of *lijkbuis* ontdekt door zijnen arbeider, genaamd Celen. Met het omdelven van een heuveltje of kleinen berg vond men dezelve op eene diepte van omtrent 1 $\frac{1}{2}$ meter. Men stak op dezelve met de schup, waar door de *lijkbuis* eenigzins gekwetst werd; doch zij is genoegzaam ongeschonden gebleven, om hare geheele gedaante te behouden. Zij is thans met veel zorg bewaard, in de hofkamer van het buiten-goed des heeren Jespers alhier. Daar deze heer mij aanzocht had van deswege een onderzoek te doen, ben ik de *lijkbuis* en de plaats, waar zij gevonden is, nauwkeurig gaan bezichtigen, en heb den vinder ondervraagd. Zie hier welke mijne gevoelens desuangaande zijn:

Den grondslag nagaande, blijft mij geen twijfel over, of de plaats, waar de ontdekking is gebeurd, is eene *tumulus* (grafzuil), in welke, in de aloude tijden, de begrafenissen gebeurden; na dat de lichamen verbrand waren, nam men de asche op en deze werd met de overschietende gebeenten in eene *lijkbuis* verzameld en alzoo ter aarde besteld.

Ik heb gezien, dat de grond geroerd was geweest in de ronde van de *urne*, en dat de heuvel met menschenhanden was opgeworpen. In de nabijheid heeft men nog scherven van twee andere *lijkbussen* gevonden en eenigo gebeenten. Niet verre van daar, ontmoet men alnog twee, ja meerdere heuveltjes, die mij wezentlijk *tumuli* begraafplaatsen, tomben schijnen te zijn, en ik raad den eigenaar sterk aan aldaar nog verdere opzoekingen te doen.

Wat nu de lijkbus zelf aangaat, deze heeft eene hoogte van veertig centimeters, van onder eenen omkring van vijf en veertig, in het midden van negentig centimeters en van boven omtrent een meter. Zij is van zeer ruwe bewerking; van boven bevindt zich de afteekening van eenen krans met eenige onbeduidende doch genoegzaam regelmatige doorsnijdingen, even als of zij met de hand nagels of een ander werktuig daar in geprint zijn. Zij is gedeeltelijk gevuld met gebeenten, en onder deze heb ik zelfs een bekkeneel gezien, waar de plaats der tanden nog duidelijk kenbaar is. Verder is die lijkbus, volgens mijn gedacht, niet Romeinsch maar Gaulois-Germanisch. De ligging derzelve, toen zij ontdekt werd, namelijk het onderste boven; de opening der urne zoo groot omtrent als in het midden, de grove en met keikens gemengde aarde; de ruwe bewerking, het slecht gebak; de vorm van den rand der bus, dit alles doet haar van de Romeinsche lijkvaten onderscheiden, en zij is in alles gelijk aan degene, welke in de jaren 1791 en 1792 te Alphen, in Noord-Brabant ontdekt zijn. Ook heb ik zelf te Nymegen, op de gronden van het kasteel Ubberger, in 1826 ook dergelijke bus ontdekt, en de deskundigen hebben ten tijde niet geaarzeld van te zeggen dat het van den tijd der oude Germanen was.

In Oolen, Gheel, Grobbendonck, Rethy en Dessel, schijnen ook over omtrent 80 à 100 jaren lijkbusen ontdekt te zijn. Ik heb op onze hoeve, op het *Heieinde*, onder Oud-Turnhout, over eenige jaren, eene gebrokene urne gedeeltelijk uit de aarde zien komen. Ziet hier hoe mijne gevoelens door die van den geleerden abt Heylen, kanonik van Tongerlo, gestorven te Roomen in 1802, gestaafd zijn.

Over de lijkbusen te Alphen, zoo als voorzeid is, sprekende en waarvan hij onder het nummer 3, folio 3, een afbeeldsel gaf; hetgeen ik in alles genoegzaam gelijk vind met de urne, bij den heer Jaspers ontdekt, zegt hij, dat die urnen geene andere asche en beenderen bevatten, dan van onze Heidensehe voorvaderen, van de oude en vrije inboorlingen dezer landstreek. « Deze zijn alle van » slechte leemachtige aarde met keikens doormengt; zij » zijn zeer grof, oneffen of gehult en gebult opgemaakt, » en niet ten minste naar de regels der kunst, boven zoo » ruim of omtrent zoo breed als in het midden, men » vindt er geene penningen, trouwfleschjes of armsieraad » of iets dergelijks bij, het geleg is, dat hunne opening » of hoofd naar het middenpunt der aardekloot is gekeerd; » bij de Romeinsche is alles het tegenovergestelde. » Men mag dan met eenige gegrondheid besluiten, dat de gevonden lijkbus aan de Gaulen behoort.

Een ander geleerde schrijver dit mijn gedacht versterkende, zegt, van de lijkvaten, te Alphen gevonden, sommige om derzelve grove stof en bewerking, den onaanzienlijken vorm en de weinige zorg, waarmede zij gebakken, of liever voor een vuur of in de zon gedroogd waren, stellig tot eenen weinig beschaafden Germaanschen volksstam gebracht te moeten worden.

Met genoegen zien wij dat de heer Jaspers die merkwaardige oudheid zoo heilig bewaart. Wij verhoplen dat hij nog naderé opzoekingen en ontdekkingen zal doen. Hij zal deze met eene ervaren hand geleiden en alzoo met eerbied de overblijfsels onzer voorouders bewaren. *Rebus inest perse reverentia priscis.*

De oudheidkunde en de historie van ons land, kan niet dan hier door worden opgehelderd. Wanneer men mij

vraagt aan welke eeuw de *urne* behoort, kan ik hierop weinig stellig antwoordden; doch het dunkt mij dat het voor het christendom moet zijn; want het verbranden der lichamen is door de oefening der katholieke religie gedoemd geworden. In alle geval schijnt het mij toe dat men kan zeggen, dat die lijkbuis reeds vroeger dan de vierde eeuw is gemaakt. Karel de Groote had eene wet gesteld, waarbij hij zegde, dat diegene met de dood moest gestraft worden, die op de wijze der ouden de lichamen zoude verbranden. *Si quis corpus defuncti hominis secundum ritum paganorum, flammis consumi fecerit et ossa ejus ad cineres redigerit capite punietur.*

Eindelijk de opdelver heeft mij gezegd dat een stuk blauwachtige steen onder de lijkbuis lag, dit stuk wordt mede bewaard, maar heeft geene bijzondere beduidenis. Hij heeft ook gezegd dat langs de vier kanten der bus, als een kruis uitgegraven en met eene andere gekleurde aarde gevuld bestond; dit heb ik niet kunnen nagaan.

Overigens lees ik in de *Revue numismatique belge* (1867), dat men op de monumenten, die duizend jaren ouder dan het christendom waren, kruisen of sterreteekens heeft ontmoet. Echter blijft dit alles in het duister, en kan tot geene gevolgtrekking aanleiding geven.

Geteekend W. J. J. Van Genechten, lid der koninklijke commissie van monumenten en medestichter van het museum van oudheden te Antwerpen.

Muziekgenootschappen.

Zie ons vorig verslag.

Letterkundige genootschappen.

Zie ons vorig verslag.

TITEL VIII.

GEZONDHEIDSDIENST; (HYGIËNE) EN OPENBARE GEZONDHEIDS-GESTELTENIS.

Wij hebben wegens het *geneeskundig toezicht*, het *geneeskundig personeel* en de *commissie voor de gezondheid* de volgende veranderingen mede te deelen.

De heer Casimirus Jacobs, die als doctoor, heelmeeester en als burger algemeen alhier ter stede werd geëerd, is den 25 Januari ll. in den jeugdigen ouderdom van 36 jaren overleden.

De heer doctoor Heylen heeft zich den 30^e derzelfde maand alhier gevestigd.

En vrouwe Celina Ficart is op 18 Februari ll. door stads armbestuur als vroedvrouw voor den arme benoemd geworden.

Openbare gezondheids-gesteltenis.

De openbare gezondheid is in onze stad zeer voldoende.

Koepokinenting.

Zie ons verslag over 1848-1849.

Zindelijkheid der straten.

Zie ons verslag over 1852-1853.

Gymnastique of lichaams oefeningen.

Zie ons verslag over 1851-1852.

6 van de provinciën Braband, 1 van Oost-Vlaanderen, 1 van West-Vlaanderen, 2 van Henegouw, 3 van Luik, 1 Hollander en 1 Duitscher.

Hulpmiddelen tegen den brand.

Zie ons verslag over 1855-1856.

Paspoorten.

Voor de redenen, in onze vorige verslagen aangehaald, worden er geene binnenlandsche noch buitenlandsche paspoorten meer afgeleverd.

Sedert 1 September 1866 tot 1 September 11. zijn er door ons 34 bewijzen van eenzelvigheid afgegeven.

Zakboekjes voor werklieden en dienstboden.

Sedert 1 September 1866 tot 1 September 11. hebben wij andermaal, in uitvoering van het koninklijk besluit van 10 November 1845, 41 werkboekjes afgeleverd. Het getal afgegevene zakboekjes beloopt tot 1918.

Aanplakking, openbare roepers.

Zonder verandering.

TITEL X.

BURGERWACHT, MILICIE, GARNIZOEN.

Burgcrwacht, plaatselijke inrichting, enz.

Zonder verandering. Zie ons vorig verslag.

Milicie.

BEPAALD AANDEEL.

Het bepaald aandeel voor onze stad is voor het loopende jaar op 24 bepaald geworden.

Het getal ingeschrevene lotelingen was 94.
Niemand heeft zich wederspanning getoond.

Gevolg der werking van den milicie-raad.

Er zijn dit jaar nogmaals drij zittingen van den milicie-raad geweest.

Getal en redenen van vrij- en uitstelling.

14 Lotelingen, welke dienstplichtige nummers hadden getrokken, zijn door den voornoemden raad, hetzij tijdelijk of definitief, vrijgesteld, te weten :

Voor lichaams-gebreken	3
» kleinheid van gestalte	2
» broeders in dienst	2
» onderstand van ouders	1
» als zijnde student in de godsgelerdheid	1
» als zijnde eenig kind	4
» als zijnde matroos	1

Totaal 14

Verdeeling der lotelingen en nummer-verwisselaars der lichteing van 1867 onder de verschillende korpsen van het leger.

Deze verdeeling is ons op heden 16 September nog onbekend.

Er is dit jaar geen een reklaam tegen de vrijstelling van andere lotelingen gedaan geworden.

De militaire overheid heeft dit jaar andermaal een loteling, die voor den militairen dienst was opgeroepen, onbekwaam geoordeeld en naar de provinciale overheid terug gezonden, dewelke hem heeft vrijgesteld.

Van de 94 lotelingen, dit jaar ingeschreven, zijn er :

2 die alleenlijk kunnen lezen,

9 welke kunnen lezen en schrijven,

55 die kunnen lezen, schrijven en cijferen.

en 28 die hoognaamd geen onderwijs hebben genoten.

Garnizoen. Casernement.

Nihil.

TITEL XI.

OPENBARE BELASTINGEN.

Kadaster.

De werkzaamheden betrekkelijk het kadaster, worden in het algemeen nog alle jaren met zorg verricht. De heer landmeter De Bondt bewoond thans onze stad.

Grondbelastingen.

OPBRENGST.

De opbrengst der grondbelastingen van onze stad voor het loopende jaar bedraagt :

In principaal	fr. 22623,00
In opcentimen	» 4173,94

Totaal ten voordeele van den Staat. fr. 26796,94

OPCENTIMEN.

1° Voor de provincie	fr. 2714,76
2° Voor de gemeente	» 5881,98

Algemeen totaal. fr. 33393,08

En heeft voor grondslag een inkomen van fr. 243,462,92 en is verdeeld op 1028 artikelen.

De marc le franc is 14 3/4/10000.

Personeele belastingen.

GETAL DER AANGESLAGENEN.

Onze stad telt 838 belastingsschuldigen. Het verleden jaar was dit getal 834.

BEDRAG DER KOHIEREN.

Het gezamenlijke bedrag der kohieren, voor het loopende dienstjaar, bedraagt fr. 34766,78, en is verdeeld als volgt :

Hoofdsom ten voordeele van den Staat fr. 23415,82

OPCENTIMEN.

1° Voor den Staat	fr. 2341,58
2° Voor de provincie	» 2809,00
3° Voor de gemeente	» 6088,12
4° Opmemings-kosten	» 111,36

Overeenkomend totaal. fr. 34708,78

Huurwaarde.

De belastbare huurwaarde volgens de kohieren is fr. 127,655-00.

Deuren en vensters.

Er zijn in onze stad 7816 deuren en vensters aan de belasting onderworpen, te weten : 1698 à rato van 84 80/100 en 6118 aan fr. 1,06.

Haardsteden.

Men telt in onze stad 1343 haardsteden; die belasting betalen, te weten : 449 aan fr. 0,85; 500 aan fr. 1,59 en 394 aan fr. 3,71.

Mobiliair.

Het mobiliair is voor eene som van fr. 390,207-00 in de kohieren begrepen.

Dienstboden.

303 Dienstboden betalen belasting, te weten : 90 fr. 6,36; 133 fr. 8,48, en 80 fr. 14,84.

Peerden.

Men telt in onze stad 58 paarden, die belasting betalen, te weten : 12 fr. 10,60, 37 fr. 15,00 en 6 fr. 42,40.

Patentrecht.

Het getal der patentplichtigen is andermaal met 22 vermeerderd. Men telt er in onze stad voor het loopende jaar 975.

In het personeel der zettters is eene enkele verandering geschied. De heer E. Jaspers heeft den heer burgemeester vervangen.

BEDRAG DER KOHIEREN.

Het bedrag der kohieren, voor het tegenwoordig dienstjaar uitvoerbaar verklaard, beloopt :

In hoofdsom fr. 9495,64

OPCENTIMEN.

1° Voor den Staat	»	048,22
2° Voor de provincie	»	283,00
3° Voor de gemeente	»	1803,98

Algemeen totaal. fr. 12532,84

Slijtrecht op de sterke dranken.

Getal der belastingschuldigen 192.

Bedrag der kohieren fr. 3056,25.

Slijtrecht op den tabak.

111 Belastingschuldigen zijn aangeslagen voor fr. 1023,50.

Provinciale belasting op de honden.

De provinciale belasting op de honden zal voor 1866 nagenoeg zuiver opbrengen fr. 1470,00. Het 3%, aan de stad toekomende, zal derhalve omtrent fr. 490,00 bedragen.

Accijsrechten.

De accijsrechten in onze stad door den heer rijks-ontvanger gedurende het jaar 1866 ontvangen, beloopt, te weten :

Op het zout	fr.	27043,50
Op de bieren en azijnen	»	33441,72

Totaal. » 61385,22

In 1805 was hiervoor ontvangen	»	50458,32

Vershil in meer. » 1926,90

TITEL XII.

OPENBARE WERKEN.

Personeel, regeling van den dienst.

De heer schepen De Fierlant heeft zich met de regeling van de te doene werken aan de stads gebouwen en bestratingen, onder de bewaking van den heer Van den Plas, wel willen gelasten.

Groote wegen en straten.

Wij hebben het genoeg te kunnen melden, dat bij koninklijk besluit van 24 Augusti ll., de staat den vicinalen steenweg van onze stad naar Hoogstraten ten zijnen laste heeft genomen.

De reeds bestaande steenweg op ons grondgebied en op dat van Merxplas zal twee meters verbreed worden. De provincie zal voor deszelfs voltrekking tot Hoogstraten fr. 40000,00, Hoogstraten fr. 40000,00 en Wortel 7000,00 franken bijdragen.

Wij twijfelen thans geenszins of wij zullen de volmaking van genoemden steenweg het toekomende jaar kunnen beataligen.

Onze buurtwegen worden algemeen goed onderhouden en verbeteren jaarlijks; over den ontworpen steenweg van onze stad op Lille over Gierle, is tot heden 20 September door het staats-bestuur nog geene beslissing genomen.

Stads brandspuiten.

Zie ons vorig verslag.

Openbare verlichting. — Verdeeling van de gaz.

Over dit belangrijk voorwerp, moeten wij ons refereren aan het omstandig schriftelijk verslag door den heer schepen Dierckx gedaan, in eene zitting van 5 Augusti jongstleden, en waarvan U kennis heeft genomen. Daarom zullen wij alleenlijk herhalen :

Dat voor de eerste inrichting van het gaz-fabriek	fr. 129,921-01
en voor aankoop van gereedschappen, koopwaren en andere mobiliare goederen zijn uitgegeven geworden	» 6,079-99
Samen	fr. 136,000-00

En dat de stad hiervoor twee leeningen, eene van fr. 120,000,00 in 1861, en eene van fr. 16,000,00 in 1864, heeft gedaan, en dat zij jaarlijks voor den interest en doo-ding dier schuld 6 o/o uitkeert.

Dat sedert 16 December 1861, wanneer het fabriek in werking is gebracht, deze som alnog is vermeerderd door de jaarlijksche opbrengsten van het gesticht zelf, zonder enige tussehenkomst der stad, zoo dat het inrichtings kapitaal eene aanzienlijke verhooging heeft ondergaan, zonder dat het noodig is geweest dat de stad hiervoor eene geldleening deed.

Voor de later gemaakte werken, namelijk : voor twee nieuwe hangars, voor den muur achter het fabriek, gebouw voor de kranen der ketels, citerne, optrekken der schouwen,

MEDE TE DRAGEN. fr. 136,000-00

MEDEGEDRAGEN. fr. 136,000,00

drij pompen, stoomwerktuig om des winters het water van den vorst te bevrijden, uitbreiding der canalísatie achter het gasthuis-muurken, in de Lindekens, in de Warande straat, in het straatje naar het hofken *Groenendaal*, op den Antwerpschen steenweg, voor het postkantoor, voor de ziekenzaal in het gasthuis, voor het waschhuis, regenbak, stootwagen, enz., is er nog betaald geworden fr. 9,321,78

En de meerdere inboedel van het fabriek is op 31 December 1866 begroot geworden op. fr. 8,790,50

Samen vermeerdering op het kapitaal fr. 18,112,28 » 18,112,28

Waar uit volgt, dat zonder verdere gelden te hebben moeten aanleenen, de waarde van het gaz-gesticht thans is fr. 154,112,28

Merkten.

Horhaalde malen hebben wij, zonder tot nu toe er in gelukt te zijn, de bemachtiging aan het staats-bestuur gevraagd, om de maandelijksche veemarkt te mogen openen, welke in onze stad voor het voorkomen der runderpest, even als op andere plaatsen, is opgeschorst geworden.

Nopens onze graanmarkt hebben wij geene verandering te melden, zij blijft nog altoos onbeduidend.

De verpachting der rechten, om vleesch in 1867 in het vleeschhuis te mogen verkoopen, heeft fr. 142,00 meerder dan in 1866 opgebracht, en is voor fr. 472,50 toegewezen.

Het staangeld blijft op onze merkten afgeschafft.

Slachthuis.

Zie ons verslag over 1864-1865.

Rivieren en waterloopen.

Alhoewel het droog en warm weder voor de ruiming der rivieren en waterloopen, op het bepaald tijdstip zeer gunstig was, is onze politie nog verplicht geweest van processen-verbaal tegen zeven personen op te maken, die geene hoegenaamde kuissching hadden gedaan.

Onderhoud en verbetering der gemeente-gebouwen.

Geene bijzondere veranderingen of verbeteringen zijn er aan de stads-gebouwen toegebracht. Wij hebben ons bij den onderhoud andermaal moeten bepalen.

Opening van plaatsen, nieuwe straten, wegen en waterloopen.

Onze stad heeft twee nieuwe lijnrechte en breede straten verkregen. De eene uitgaande van het *Vianen* en zich verbindende met den Antwerpschen steenweg, is bestempeld met den naam van *Victorie straat*, en de andere leidende van den Antwerpschen steenweg naar de Warande straat, de *Antonius straat* genoemd, verbindt zich ook met den steenweg op Hoogstraten.

De stad heeft voor den grond der nieuwe straten niets moeten uitgeven, maar heeft de verplichting op haar genomen, van dezelve op te hoogen en te kasseien.

Bijzondere bouwingen.

Sedert 1 September 1866 tot 1 September 1867, hebben verschillende gebouwen op ons grondgebied veranderingen

en verbeteringen ondergaan. Deze zijn voornamelijk : de huizing van de heeren gebroeders Coenraets, op de Grootte Markt; van den heer Gevers-De la Costa, in de Nieuwstraat; van den heer G. Nuyens, in de Potterstraat, (Frankrijk); van den heer Van Hulsel, op den hoek der korte Gasthuisstraat; en van den heer J. Verwaest, in de Herenthalsstraat.

Sedert zijn er ook verscheidene gebouwen gemaakt of nog in opbouw. Deze zijn namelijk : de acht nieuwe woningen van den heer E. Hendrickx en de drij dito van De Vlaminck in het Vianen; in de nieuwe *Victorie straat* zijn er in opbouw, vijf woningen van den heer Hollemans; vijf dito van den heer Jos. Faes; vier dito van J. Vogels; drij dito van den heer J. P. Brosens en twee van P. Van Dooren. Overigens zijn er gebouwd geworden, door J. F. Gysbrechts, drij woningen in zijnen hof in de Potterstraat; door den heer Jos. Cools, vier woningen op de Broekzijde; door den heer Van Ostade-Neeckx, drij woningen op het einde der Otterstraat; door den heer A. Weyts, drij woningen tegen den Antwerpschen steenweg; en eindelijk twee kleine luthoven tegen den steenweg van Diest, door de heeren L. Tubbax en F. Van Bael, alsmede eenen nieuwen bouw door de eerw. paters Jesuiten, tegen hunne kerk in de Herenthalsche straat.

TITEL XIII.

LANDBOUW.

Hoedanigheid en opbrengst van den grond.

Men zie hierover ons verslag van 1857-1858.

Staat van den oogst.

De staat van den oogst is dit jaar, voor wat de granen aangaat, zeer verschillend. De tarwe heeft minder dan de rogge van de aanhoudende regens geleden. Ofschoon de scheut niet aan dien van een gewoon jaar kan worden vergeleken, heeft het stroo den opbrengst van een gewoon jaar opgeleverd. De rogge integendeel is zeer slecht geweest, zoo wel in graan als in stroo. De krok (Spaansche roode klaver), welke door het natte voorjaar welig in het graan was opgegroeid, en de korenplant zijnen wasdom belette, heeft veel kwaad gedaan, en ook de hoedanigheid van het graan verslecht. De boekweit heeft tamelijk veel opgebracht, en de haver is op al de hooge gronden buitengewoon goed geweest.

Wat de klaverplant aangaat, deze heeft ingelijks veel voeder op al de zandachtige gronden opgeleverd. Ofschoon de lage beemden te verlangen hebben gelaten, hebben de hooge weiden meerder hooi, dan eene gewoontlijke opbrengst gegeven; dusdanig dat de landbouwers in 't voorjaar ruimschoots van voeder waren voorzien, niettegenstaande dat de andere voederplanten weinig hebben opgebracht.

De toemaat of het nagras is algemeen slecht, en van de naooogst is weinig te verhoppen, aangezien de rupsen de spurrie en rapen op eene ongelooflijke wijze afvreten.

Betrekkelijk den aardappel-oogst op ons grondgebied, is het ons aangenaam te kunnen zeggen, dat wij gelukkiger zijn, dan op de beste dorpen der provincie. Deze plant, ofschoon zoo als in de vorige jaren door de ziekte aangerand, zal op de hooge gronden eenen redelijken goeden oogst geven. Op de lage en beste gronden, zijn er hier weinig gewonnen, en wanneer de regens hadden voort-

geduurd, zoude men op deze gronden eenen gansch mislukten oogst te betreuren gehad hebben.

De hoedanigheid van den vroegen aardappel is bijzonder goed, maar de andere laten in het algemeen te wenschen over.

Wij blijven in het gevoelen verkeerren, dat de zware meststoffen en de regens, voornamelijk de dondervlagen, telkens de ziekte doen verergeren.

Opbrengsten.

Men berekent dat de volgende granen, zaden, enz., per hectare, middelbarig in onze gemeente hebben opgebracht, te weten: 1° de tarwe 14 hectoliters; 2° het koren (rogge) 10 hectoliters; 3° de wintergerst 19 hectoliters; 4° de boekweit 21 hectoliters; 5° de haver 45 hectoliters; 6° het koolzaad 20 hectoliters en 7° de aardappelen maar 190 hectoliters.

De voormelde opbrengsten, die aan de inwoners van sommige onzer gehuchten overdreven zullen schijnen, zullen ook aan andere te weinig geschat voorkomen. Nogtans denken wij, dat niemand de echtheid hier van zal betwisten wanneer hij overweegt, wat verschil er in de opbrengsten van het eene gehucht met het andere vergeleken, bestaat, en wat vordering sommige gehuchten in den landbouw hebben gedaan, terwijl er wederom andere nog altoos aan het oude stelsel blijven verslaven.

Bepantingen en ontginningen.

Deswegens hebben wij geene meldenswaardige veranderingen te melden.

Staat van de paarden en van het vee.

Aan de paardenteelt wordt alhier, om zoo te zeggen, weinig gedacht. De veeteelt integendeel groeit sterk aan, en de hooge prijzen van het hoornvee, sedert dat de runderpest heerscht, moedigt de landbouwers hier toe nog altoos aan. Echter is er gebrek aan stieren, en niet tegenstaande dat de landbouwers hier over klagen, hebben zij die, sedert twee jaren gekweekt, meest allen verkocht.

OPNEMING.

Er is bestatigd geworden dat er op ons grondgebied zijn:

238 Paarden.

11 Stieren.

53 Ossen.

988 Koeien.

209 Vaarsen.

549 Kalveren.

En 275 schapen en lammeren.

Verbetering der rassen.

De verbetering der rassen heeft sedert een jaar, geenen voortgang gedaan.

Veeziekte.

De vroege voorzorgen door ons in 1865 genomen, en in ons verslag van dat jaar gemeld, alsmede de stipte nakoming van Staats-verordeningen, hebben alhier de fraude belet, en ons grondgebied, tot nu toe, van de runderpest gespaard.

Veeartsenijdienst.

Wij hebben gelukkiglijk den herhaalden gevraagden en aan ons beloofden onderstand van eenen veearts niet van noode gehad. De heer Clerinx heeft, niettegenstaande zijnen ziekelijken toestand, alle zijne krachten ingespannen om aan de behoefte te voldoen, en wij hebben hoegenaamd geene klachten over het uitoefenen van dien dienst gekregen.

Land- en hofbouwtentoonstelling, enz.

De tentoonstelling van landvruchten, welke op 14, 15 en 16 October 1866, ten stadshuize heeft plaats gehad, heeft het beoogd doel niet mogen bereiken. Slechts eenige personen, die in den landbouw hun bestaan moeten vinden, hadden veldvruchten bijgebracht, en de tentoongestelde voortbrengselen behoorden meest aan bijzonderlingen, die gronden doen beteulen, toe.

Wij verhoplen met reden dat, wanneer men in het vervolg nog eene tentoonstelling zal beleggen, men meerder ijver en belangstelling onder de wezenlijke landbouwers zal aantreffen.

Immers sedert korten tijd, zijn er verschillende akkermannen de landbouw-afdeelingen toegetreden en wonen geregeld hare vergaderingen bij.

Fruit- en hofvruchten leverden integendeel eene schoone verzameling op, en deed waarlijk schoone en veelvuldige soorten van abrikozen, appelen, druiven, peren, enz., zien.

TITEL XIV.

Nijverheids-inrichtingen, stoomwerktuigen, ongezonde en gevaarlijke fabrieken, onderzoeken van commodo en incommodo.

Van nieuwe nijverheids-inrichtingen in onze stad moeten wij niet gewagen.

Er bestaan in onze stad, tot nu toe, vijf stoomfabrieken, namelijk van de heeren Brepols en Dierckx zoon, Glenisson en zonen, en van Ant. Van Genechten, fabrikanten van gekleurde papieren, speelkaarten, enz. enz.; van den heer Constant Hendrickx, fabrikant van katoenen- en linnen weefsels en de olie- en graan-vuurmolen van den heer J. De Jongh.

Fabrieken, die men wezenlijk gevaarlijk mag opgeven, of zeer ongezond zijn, bestaan hier ter stede niet.

Acht onderzoeken van *commodo of incommodo* hebben er sedert den 1° September 1866 tot den 1° September 11. plaats gehad, te weten: 5 voor het maken van bakovens, 1 voor het oprichten eener koper- en blikslagerij, 1 voor het maken van eenen eest voor het droogen van tabak en 1 voor het oprichten van eenen winkel van drogen.

Koophandel

De aanvoer van bouw- en meststoffen blijft steeds, even als de uitvoer van hout, vermeerderen.

De verzendingen van kalk voor den landbouw der omliggende dorpen zijn onbeduidend.

De slijting van kalk, steenkolen, enz., is met de nieuwe vaart naar Antwerpen, tot boven Ryckevorsel bevaarbaar, merkelyk verminderd.

Openbare vervoermiddelen.

Behalve de invoering der postwagens op Arendonck, Eindhoven, Hoogstraten, Moll en Oostmalle, hebben wij deswegens tot 1 September ll. geene verandering te melden.

Jaarmerkten.

Zie ons verslag over 1847-1848.

Prijs der granen.

	TARWE.	ROGGE.	BOEKWEIT.
In 1866	fr. 00,00	fr. 18,51 $\frac{2}{13}$	fr. 00,00
In 1865	» 21,92 $\frac{3}{7}$	» 16,52 $\frac{31}{32}$	» 15,60 $\frac{6}{7}$
Vershil in meer	» 00,00	» 1,98 $\frac{30}{61}$	» 00,00

In 1866 is er op onze markt geen tarwe noch boekweit-graan verkocht.

Prijs der boter.

De laagste prijs, waaraan de boter, per kilogram, op onze markt in 1866 is verkocht geweest, was fr. 1,84 en de hoogste fr. 2,88.

Broodzetting.

De middelbare prijs van het roggenbrood is alhier in 1866 geweest fr. 0,17 $\frac{60}{100}$ den kilogram; dus $\frac{1}{40}$ centiem meerder dan in 1865.

Rechtbank.

Het personeel der rechtbank heeft geene veranderingen ondergaan.

Koophandel, nijverheids-toestand, enz.

De kleinhandel in onze stad vermindert hoe langer hoe meer, door de ruiling der waren welke plaats heeft op meest al de omliggende dorpen met de zoogenaamde boter-kramers. De groote koophandel blijft integendeel in belangrijkheid toenemen.

Wat de nijverheidstoestand onzer stad betreft, deze is in het algemeen niet zoo bloeiend als het verledene jaar.

De fabricatie van onzen alouden nijverheidstak (garen, tijken en lijnwaden) is sedert het voorjaar zeer verslapt, eensdeels door de aanhoudende vermindering der prijzen van de katoenen weefsels, en anderdeels doordien er weinige vragen voor de overzeesche landen worden gedaan.

Onze fabrieken van siamoisen, catonetten, kuiperskatoenen, broeckstoffen, enz., waaronder het stoomfabriek van den heer Constant Hendrickx, ofschoon er geene groote bestellingen plaats hebben, zijn nog altoos in eenen bloeienden toestand.

Tot in het voorjaar is de aankoop alhier en de verzending van de kanten nog al goed geweest, maar is sedert zeer verminderd. Mistrouwen en ongerustheid voor het toekomstige, doet aan de slijting van alle manufacturen, namelijk aan de mode-artikelen veel kwaad.

De fabrieken van gekleurde papieren, speelkaarten, enz., enz., van de heeren Brepols en Diereckx, zoon, Glenisson en zonen, Ant. Van Genechten en Mesmaekers, die het meeste hunner voortbrengselen naar den vreemde verzenden, verkeeren nog altoos in eenen bloeienden toestand, en blijven bij aanhoudendheid vele werklieden bezigen, doordien zij gedurig nieuwe artikelen maken.

De *cartonnerie*, heeft hier ter stede veel vordering gemaakt. De drukte heeft op onze garen- en linnenbleeke-

rijen niet zoodanig als in de vorige jaren geheerscht. Er zijn minder lijnwaden, door de prijsvermindering van de katoenen, gebleekt geworden.

Het vertier onzer brouwerijen blijft nog altoos verminderen. De slijting der vreemde bieren wordt steeds grooter.

De verkoop van de zout- en zeepziederij is niet verminderd. De toestand onzer huidevetterijen, alhoewel men over den vrijen uitvoer der schors naar Holland, van den invoer van het Fransch leder, en van de weinige winsten klaagt, is nagenoeg dezelfde gebleven.

Sedert ons laatste verslag zijn er andermaal geene gerechtelijke vervolgingen of opschorsingen gedaan geworden.

Overigens is het ons aangenaam te kunnen melden, dat op de *universele tentoonstelling* te Parijs, onze nijveraars, de heer Sak-Volders, voor zijne tijken, (klas 28); de heer Aug. Vanloco, voor zijne kanten (klas 33), en de heeren Brepols en Dierckx, zoon, en Ant. Van Genechten, voor hunne voortbrengselen der boek- en steendrukkunst (klas 6), papieren, speelkaarten, boekbinderij, enz., (klas 7); zich hebben doen onderscheiden.

De eerstgenoemde heeft bekomen de zilveren medalie, en de tweede genoemde eene eervolle melding.

Aan de firma Brepols en Dierckx, zoon, en aan Mr Ant. Van Genechten, zijn aan ieder twee bronzen medaliën toegekend.

Dit resultaat mag met recht schoon en vereerend voor onze stad genoemd worden, en bewijst dat de Turnhoutsche nijverheid met die van de gansche wereld kan wedijveren.

VERSCHILLENDE VOORWERPEN.

1567.

Nogmaals denken wij eenen dienst te bewijzen met de voorname gebeurtenissen van de jaren 67 der drij laatste eeuwen aan te halen.

In ons vorig verslag heeft men kunnen opmerken, dat er in 1566 verschillende steden, den opstand van de bevolking van Valenciën hadden aangekleefd, en het gezag des konings miskenden, niet tegenstaande dat de veldoverste Noircarmes in die stad, waar van hij zich bij verdrag meester maakte, meer dan 200 personen door den beul had om het leven doen brengen.

De Hellebardiers van den graaf Van Mansfelt, waren nog altoos in de Vrijheid Turnhout gebleven, en hielden de Evangelisters in toom.

Deze Hellebardiers vertrokken maar den 7 Augusti. Wanneer men de bijdrage Litt. A overweegt, dan moet men bekennen dat deze vele diensten alhier hebben bewezen. Immers de Vrijheid betaalde aan zekeren Willem Janssens, voor de door hen verteerde kosten 130 rinsgulden, hierin begrepen 20 rinsgulden, die zij voor een *propino* (drinkfeest) hadden verkregen.

De bondgenoten (*confédérés*) die meest al gouverneurs der provinciën en der steden waren, boden den 8 Februari 1567 een tweede vertoogsschrift bij de gouvernante aan, om eene voordeelige kantteekening op hun eerste te verkrijgen, ten einde het volk te voldoen en de munitien te doen ophouden.

Doch dewijl de gouvernante zonder 's konings bewilliging niets konde toestaan, werd er deswegens ook niets volbracht.

In het voorjaar en wel den 21 April, werd de Vrijheid Turnhout bezwaarlijk met soldaten overlast. Het geheele leger des konings, trekkende naar Holland, werd negen dagen tot den 1^e Mei bij de burgers ingekwartierd, zonder eenige schadeloosstelling hier voor te genieten. Men berekende de schade hiervan op 6000 gulden, hetwelk ten dien tijd eene zeer aanzienlijke som was. (1)

De onaangename tijdingen, welke koning Philippus bijna alle dagen van zijne zuster de gouvernante ontving, maakte hem twijfelachtig; deden verschillende gevoelens ontstaan en beletteden hem van een of ander besluit te nemen.

Z. M. deed derhalve het gerucht verspreiden dat hij zelf naar de Nederlanden zoude komen; doch of dit eene geveinsdheid was, of dat zijn Staatsraad het niet geraden vond dat de koning deze reis ondernam, was een raadsel gebleven; edoch zij werd niet gedaan.

Zijne katholieke Majesteit, die nogtans het welzijn der religie zeer verlangde, en den opstand in de Nederlanden wilde dempen, konde niet toestemmen van ten nadeele der geestelijkheid en van den H. Stoel, de nieuwe religie, zoo men ze noemde, in zijne Staten te dulden.

Hij schreef derhalve aan keizer Maximiliaan en aanzocht zijnen raad wat hij in die netelachtige omstandigheid behoorde te doen.

Deze vorst, welke een vreedzaam man was, raadde hem bij zijne brieven, die hij aan den koning van Spanje toezond, van aan de Vlamingen de vrijheid van geweten te laten; van de inquisitie af te schaffen, en van in geen deele iets te kort te doen aan de privilegiën, die hij zelf

(1) Zie bijdrage Litt. B.

gezworen had te handhaven. De keizer staafe zijn gevoelen, dat, aangezien meest al de adeldom der Nederlanden door familie betrekkingen aan Protestantische vorsten van Duitschland verbonden was, er droevige gevolgen uit konden voort-spruiten, waarover de koning zich later zoude berouwen.

Maar daar de gevoelens van den keizer niet naar den smaak van den hertog van Alva en van den kardinaal De Granvelle waren, raadde deze laatste den koning aan van de geestelijke doctoren hierover, namelijk over het toestaan der vrijheid van geweten, te raadplegen. Daar dit voornamelijk voorwerp de inquisitie aanging, stemde de koning toe van het vertoog-schrift der *geconfedereerden* en de andere berichten, welke hij uit de Nederlanden ontving, te doen onderzoeken.

Dit streng gerechtschap sprak zijn vonnis uit en verklaarde, dat al degenen, welke de ketters der Nederlanden niet hadden wederstreefd, zoo wel als die, welke het hekel-schrift tegen de inquisitie hadden aangeboden, plichtig waren aan gekwetste Majesteit. Dit vonnis veroordeelde, om zoo te zeggen den ganschen Nederlandschen adeldom, waarvan de Spaansche raad zich wilde ontmaken, voornamelijk van de rijken, van de gouverneurs en van al diegenen welke de *inquisitie* afkeurden.

De koning bekrachtigde dit vonnis, en besloot, van een leger naar Vlaanderen te zenden, om de muiters te straffen.

De hertog van Alva werd met de uitvoering van dit besluit gelast, en ontving bevel zich aan het hoofd van een leger van oude Spaansche en Italiaansche krijgslieden te stellen.

Deze opperbevelhebber vertrok uit Spanje door Italië, alwaar hij zijne krijgsbenden verzamelde. Hij doorreisde vervolgens Savoyen, het graafschap van Bourgogne en

Loreinen, en kwam te Luxemburg in de maand Juli aan.

De doortocht door die landen geschiedde zonder de minste klacht van de inwoners; want de hertog van Alva was een nauwe en strenge onderhouder der militaire tucht.

De aantocht van den wreeden hertog, die eene onbepaalde macht had verkregen, en waarvan men alles te duchten had, deed vele familiën hun vaderland verlaten, om zich in Holland en in andere landen te vestigen, er rust te zoeken en van de Spaansche dwingelandij bevrijd te zijn.

De optocht van Alva had ook zeer waarschijnlijk in de Vrijheid Turnhout eene groote vrees doen ontstaan, en vele ingezetenen doen vluchten. Immers hebben wij kunnen bestatigen dat er vijf burgers aan den singel der groote markt, huis en erf hadden verlaten. Zelfs waren er landbouwers voortvluchtig wier goederen verbeurd verklaard waren. (1)

Wij hebben ook in echte bescheeden gezien dat er hier in de maand Juli maar zes kinderen het H. Doopsel ontvingen, terwijl er in September geen een kind in de parochiekerk van S^ce Pieter was gedoopt geworden. Het middelmatig getal konde men anders op 14 rekenen.

Van 24 Juni tot 1 October 1567, maakt de kerkmeesters rekening, slechts melding van de begraafnis van 15 personen en 22 kinderen, waaronder er vijf van de omliggende dorpen. Gevolgenlijk kan men uit een en ander afleiden, dat Turnhout dier tijd weinig bevolkt was.

Nieuwe gebouwen werden er ook niet gemaakt. Een enkel persoon, Willem Janssens, Daniëls zoon, had het achterste gedeelte zijner huizing met pannen gedekt, en

(1) Wij achten zoo als vroeger, het geraden geene familienamen kenbaar te maken.

ontving van wege de Vrijheid eene premie van 12 rinsgulden en 18 stuivers, (1)

Te rekenen van S^c Jan 1567-1569, waren er slechts elf personen of huishoudens van andere plaatsen binnen de Vrijheid komen wonen, onder andere eene vrouwe Van Utrecht, in het huis van wijlen jonker Back, als een opperhoofd der *Consistorialisten* in ons vorig verslag aangehaald, hetwelk doet veronderstellen dat hij zijn gehouden gedrag met den dood had geboet. (2)

De prins van Oranje, welke lang voor de aankomst van den hertog van Alva, en wel op 11 April uit de Nederlanden naar Duitschland de wijk had genomen, had zijne veiligheid in het graafschap Nassau gezocht. Deze prins maakte alom bekend dat de Spanjaard, onder voorwendsel van *inquisitie* en andere buitengewone zaken, strijdig aan de privilegiën en de vrijheden der Nederlanden, de bevolking wilde in opstand brengen, om reden te hebben van dezelve als vijand te overwinnen en het waarschijnlijk recht te verkrijgen, van in de provinciën als in veroverde landen te leven, en in dezelve oppermachtig te heerschen, zoo als hij de Indiën, Napels, Siciliën, Sardiniën en Milanen bestierde.

En inderdaad de wreede handelwijze van den hertog van Alva, overtuigde later het volk, dat de waarschuwingen van den prins van Oranje niet ongegrond waren. Niet alleen de bewoners der Nederlanden, maar ook de naburige vorsten, laakten Alva's strenge handelwijze. Voornamelijk de zachtmoedige keizer Maximiliaan, die, bij het vernemen der wreedheden van den hertog van Alva uitriep: *De Spaansche lucht moet het bloed van het huis van Oostenrijk in het lichaam van mijn kozijn, den koning van Spanje, verbusterd hebben.*

(1) en (2) Zie bijdrage Litt. C.

De komst van den hertog van Alva naar de Nederlanden, had ook den keizer verplicht den Rijksdag te Fulde bijeen te roepen. Z. M. vreesde met reden dat dezelve door de verdeeldheden slechte gevolgen voor Duitschland zoude hebben, en wel namelijk door de wanorders, die de volkeren in de Nederlanden ophitsten. Hij vernam tevens van den anderen kant, dat eenige vorsten van het keizerrijk hierin te veel belang stelden ten voordeele van de ketters van Frankrijk en van de Nederlanden. Prins Jan Casimir, de zoon van den keurvorst Paletyn, had zelfs reeds 7000 ruiters en 3000 voetknechten tot onderstand der Hugenoten gezonden.

En daar de prins van Oranje van zijnen kant werkte en trachtte om den hertog van Alva uit de Nederlanden te verjagen, deed de keizer in die vergadering verschillende besluiten aannemen om den vrede in Duitschland te behouden, waaraan hij al zijne gedachten en zorgen toewijdde.

Philippus, welke zich twijfelachtig toonde om de Vlamingen, het zij goedgunstig te behandelen of wel strengelijk te straffen, had nogtans heimelijk het laatste voornemen opgevat, en hield zijne inzichten verborgen om des te beter de muiters, die op zijne vergiffenis hoopten, te verrassen.

Eindelijk deed de hertog van Alva op 22 Augusti zijne intrede te Brussel en ging zijne crediet-brieven aan de gouvernante toonen; maar hij maakte zijne buitengewone ontvangene aanbevelingen niet bekend.

Margaretha van Parma, dit denkende, aanzag den hertog met mistrouwen, en ontving hem op eene koele wijze, omdat hij zelf zijne zending in de Nederlanden had gevraagd.

De hertogin beklagde zich hierover opentlijk, doch de

hertog nam dit weinig in aanmerking, en bevredigde zich alleenlijk met de bevelen, welke hij van den koning, zijn meester, had ontvangen, uit te voeren.

Het eerste, dat hij deed, was van al de sterke steden met Spaansche troepen te beleggen, en vervolgens beval hij aan de ingenieurs van plannen op te maken om eenige versterkingen op de Vlaandersche grenzen daar te stellen. Een voorwendsel dat hij verzong, om de leenheeren te bedriegen, die het opgemeld vertoogschrift hadden ingezonden, en welke, op 's konings genade vertrouwende, in het land waren gebleven.

Wanneer deze plannen waren gemaakt, belegde de hertog eene vergadering in het hof van Culenborg, waar hij zijn verblijf hield, en ontbood er de graven Van Horn, Van Egmont en Van Mansfelt, Chioppin de Vitelli, Gabriël Serbellone, de kapitein Paciotto en Vincent Locatelli, onder voorwendsel van hen te raadplegen wegens de nieuwe versterkingen, die hij gelast was te doen maken.

Nadat men de ontwerpen der versterkingen had onderzocht, liet de hertog van Alva op 9 September de vergadering heen gaan, doch op het oogenblik dat de graven Van Egmont en Van Horn meenden te vertrekken, wierden zij beide in hechtenis genomen, zonder het lotbestemming van elkander te kennen.

Denzelfden nacht nam men nog verschillende leenheeren en een groot getal aangeklaagde personen in hechtenis, en dit alles had buiten de wete der gouvernante plaats. Deze prinses hierover zeer gestoord, vroeg aan den koning haar ontslag, zich beklagende dat zij in Vlaanderen niets meer te zeggen had, alwaar de hertog van Alva volmacht had, om buiten hare wete en zonder hare toestemming te handelen zoo als hij goed vond.

De koning bewilligde in hare vraag, en gaf haar verlof van uit de Nederlanden te vertrekken om naar Italië weder te keeren. Margaretha verliet Brussel in het begin der maand Februari van het volgende jaar, (1) na omtrent negen jaren het land bestierd te hebben. Zij werd algemeen door de Vlamingen voor haar goed en zachtaardig karakter betreurd.

Zoohaast de graven Van Egmont en Van Horn met de andere aangeklaagden in de gevangenis opgesloten waren, richtte de hertog van Alva eenen souverainen raad van twaalf rechters in, welken hij voorzat. Deze waren behalve Berlaymont en Noircarmes, die van aanzienlijke afkomst waren, allen rechtsgeleerden. De voorname Jan Vargas, was een Spanjaard, door zijne wreedheid in de geschiedenis bekend; er was ook een Vlaming, Jacob Hessels, die in de tijden der beroerten zonder eenig geding aan eenen boom werd opgehangen, door bevel van den gouverneur Van Gent, Imbise en Rihove, welke heeren hij dikwijls met dezelfde dood had bedreigd.

De andere leden van den raad waren: Louis Delrio, Adrien Nicolas Jacques Martasan, Pierre Arset, Jean Blasera, Jean De la Porte, Boisius et Jacques. De la Tour. Alle mannen van een stuursch karakter en die den hertog van Alva toeschenen van zijn vertrouwen te verdienen.

De Spanjaards noemden dezen raad, den raad van be-roerte, maar de Vlamingen, of om beter te zeggen de Geuzen, noemden hem den bloedraad, waar de vonnissen dikwijls maar door twee of drij rechters worden uitgesproken, hetwelk ook den burgemeester van Antwerpen Van Stralen te beurt viel. Deze werd ter dood veroordeeld door Vargas en twee andere Spanjaarden.

(1) Sommige schrijvers zeggen op 30 December 1567.

Als de Vlamingen redenen hadden van zich te beklagen dat men hunne voorrechten schond, was het zeker ten dien tijde; zij, die eischten van voor hunnen bevoegden rechter te verschijnen, werden door vreemden en hunne wreedste vijanden veroordeeld.

De hertog van Alva ontnam alle macht aan de andere gerechtshoven der Nederlanden, en de onderdanen werden van alle beroep, zonder uitzondering van personen, beroofd. Zelfs de ridders van het *Gulden Vlies*, die door hunne Statuten van het ridderschap niet konden veroordeeld worden, dan door hunne mederidders en in tegenwoordigheid van hun opperhoofd; iets hetgeen tegen al de voorrechten streed, mochten zich hierop niet beroepen. Het was zelfs aan de rechters des lands verboden van nopens de laatste beroerten kennis te nemen; de raden der provinciën moesten zelfs voor deze vierschaar verschijnen en zich verantwoorden.

Het was ook voor deze rechtbank dat men daagde diegenen, welke voortvluchtig waren, alsmede den prins van Oranje en de andere edellieden die de wijk naar andere landen hadden genomen.

Vruchteloos hadden de graven Van Egmont en Van Horn, ridders van het *Gulden Vlies*, op hunne voorrechten aangedrongen, verzoekschriften aangeboden, aan hunne mederidders geschreven en den invloed hunner vrienden in het werk gesteld, om er niet te moeten voor verschijnen, het moest zoo zijn; men behoorde een geding, waarvan het verlies zeker was, te onderstaan.

Ondertusschen dat dit alles geschiedde, hadden de burgers en de Vrijheid Turnhout gedurig vele lasten te dragen. Nu waren zij met de inkwartieringen der Spaansche krijgslieden geplagd; dan moest de Vrijheid opofferingen doen

om er andere uit te koopen, van zich in de stad niet op te houden en langs andere plaatsen te trekken, en weder dan moest men derzelver bevelhebbers giften doen en beschenken om meerder schaden te verhoeden. (1)

Het vrij kapittel van St Pieterskerk alhier, leende zonder interest aan de wethouderen 136 rinsgulden, om de Bourgonesche benden van M^r De Vergy, die hier in garnizoen lagen, te doen vertrekken.

Men werd dat jaar ook nog aangemaand tot het leveren van twintig karren, voor de versterking van het kasteel te Antwerpen, maar met het beschenken van twee kroonen verzoend, nam de kapitein, die deze kwam eischen, op zich van het getal te verminderen. Men kan hier uit en uit andere bijdragen oordeelen, wat recht en billijkheid de dienaars van den staat, ten dien tijde voor richtsnoer aannamen.

De hoofdschout jonker Marten Van Meehelen, over wiens onachtzaamheid de inwoners hadden geklaagd, werd door zijn zoon Hendrik vervangen. Hij en zijne huisvrouw werden op het vrijheidshuis door de wethouders verwelkomd, en werden beschonken met twee stoopen wijn, waarvoor men 14 stuivers betaalde.

In de maand October werd er te Turnhout bekend gemaakt een edict of ordonnantie beginnende :

By den coninck; onsen Meyer van Loven, Amptman van Brussel, Schouteten van Antwerpen en van Shertogenbossche ende alle andere onsen ende onsen Vassalen en Smaelre heeren officieren ons slands, van Brabant, enz. enz.

Bij dit edict of ordonnantie werden alle ambtenaren des lands tot het afleggen van eenen nieuwen ced aangemaand, en ook alle personen vreemd aan het land, welke eene

(1) Zie bijdrage Litt. D.

officie uitoefenden, van hun ambt afgezet. Dit edict werd te Brussel op 15 September uitgegeven. (1)

In St Pieterskerk, waar alles was vernield en in stukken gesmeten, had men zooveel mogelijk uitgaven gedaan om eenigzins de verwoesting der beeldstormers te doen verdwijnen. Men deed er, onder andere, buiten de stoelen en zitbanken, in maken een groot kruis, de kisten voor Onze Lieve Vrouwe en St Eloysius; een Christus beeld aan het kruis, en twee beelden St Jan en Onze Lieve Vrouw; de schildering van deze drij beelden kosten 12 rinsgulden.

Overigens kocht men een custode, om het H. Sacrament in te dragen, eene lamp en eenen kandelaar voor het Allerheiligste en eenen wijwater-kwispel.

Het dak van de kerk werd ook hersteld. Men deed 15600 schaliën van Maastricht komen, waarvoor 86 rinsgulden en 8 stuivers werden uitgegeven. De schaliedekker verdiende hieraan 13 gulden, en had voor daggeld 10 stuivers.

(1) Bijna twee eeuwen later heeft men dit edict, dat wij voor zijne langdradigheid in de bijdragen niet mededeelen, te Turnhout nog willen toepassen op een' der voorouders van den oudgouverneur generaal der West-Indiën, generaal in Hollandschen dienst, de Steurs, die alhier door Frederik, koning van Pruisen, als zijnen rentmeester was aangesteld.

Doch de rentmeester Steurs bewees dat hij van Vlaamsche ouders afkomstig was.

1667.

Ondertusschen dat de Fransche koning zich gereed maakte om ons land te overweldigen, legde men in Hongariën op het leven toe van den Oostenrijkschen keizer Leopoldus. Graaf Nadasti had een timmerman omgekocht om het keizerlijk paleis in brand te steken en alzoo zich van den laatsten mannelijken erfgenaam der kroon te ontmaken, in de hoop dat Karel II, die een zwakke en ziekelijke vorst was, zoude komen te sterven. De koning van Frankrijk, die geenszins de verlooogen wilde in acht nemen dat zijne eischen op de Nederlanden ongegrond waren, rukte met een ontzaglijk leger in Vlaanderen, voor en aleeër de koning van Spanje en zijne moeder, de regente, er van onderricht waren.

De Spaansche troepen, die slechts uit vijf of zes duizend gewapende mannen bestonden, onder het bevel van den generaal Marein, waren al te zwak, om eene krijgsmacht te wederstaan, die, van lieverlede daartoe bereid, bijeen gebracht was, en die hen kwam aantasten.

Zijne Christelijke Majesteit had dezen aanval tot dan toe nog altoos uitgesteld, om de koningin-moeder te voldoen. Edoch zoohaast deze prinses overleden was, werd het voor-nemen, sedert lang gesmeed, ten uitvoer gebracht. De koningin had niet dan al te goed de plagen voorzien, welke de vijandschap tusschen de twee kroonen moesten te weeg brengen. Het was daarom ook dat zij op haar sterfbed alles aanwendde om dit te voorkomen.

Doch zij had nauwelijks het tijdelijke met het eeuwige verwisseld, of de koning verzamelde zijne troepen om zijne eischen met het recht des sterken te slaven.

Het was om het hof van Madrid schrik aan te jagen, dat hij zijn besluit reeds het vorige jaar had kenbaar gemaakt, en een geheel jaar wachtte omdat men hem van geene overhaasting zoude beschuldigen. Nogtans de koningin van Spanje deed hem antwoorden, dat zij geene overeenkomst over de eischen, die van allen recht ontbloot waren, met den christelijken koning konde aangaan.

Hierop deed deze monark een verweerschrift uitgeven om zijne voornemens met het recht der sterksten te slaven. En om hierin des te beter te gelukken, maakte hij in de maand Maart met Portugal een verbond, door hetwelk dit rijk zich verplichtte den oorlog aan den koning van Spanje te verklaren, zoohaast de vrede met Engeland zoude zijn gesloten. Deze vrede, alstoen nog niet tot stand gebracht, was evenwel dusdanig voorgesteld, dat men aan den goeden uitslag niet twijfelde.

Lodewijk de XIV wachtte nogtans niet naar deze uitkomst om te velde te trekken. Hij gebod voor eerst aan den maarschalk d'Aumont, zich meester te maken van zoo-vele sterke plaatsen als het mogelijk was. Deze veldheer vertoefde niet lang, overweldigde Bergues, S' Winocx, Feurne, d'Armentiers, de Waai (Douai), Audenaerde en Charleroi, terwijl de koning van den anderen kant Doornik, Aelst en meer andere plaatsen zonder bloed te vergieten en met weinig wederstand aanrandde.

Zoohaast de Franschen België waren ingerukt, stelde de gouverneur-generaal des lands en de Staten van Brabant alle mogelijke middelen in het werk om den vijand te wederstaan. Zijne Excellentie vond goed de stad Brussel te versterken, en andere werken te doen uitvoeren, welke men tot de verdediging des lands zoude noodig achten.

De zeven kwartieren van Antwerpen werden derhalve van wege de Staten van Brabant den 6^e Mei aangeschreven, om binnen de acht dagen 824 *pioniers*, te Laeken bij Brussel te leveren. Deze *pioniers* moesten voorzien zijn elk van eene schup, en de helft der mannen van eene schup en van een houweel. Verder luidde het bevel, dat de respectieve dorpen hunne *pioniers* dagelijks zouden moeten betalen een daggeld van 12 stuivers, en zorgen dat, zoolang het noodig zoude zijn, er voorraad van geld voor 14 dagen moest wezen. Dat de verschotene gelden zouden worden gekort op de lasten en toegestane onderstand door de Staten van Brabant; nogtans dat, wanneer er dorpen hier aan in gebreke mochten blijven, men het op de officieren en wethouders van dezelve, in hunnen eigen naam en persoon zoude verhalen. (1)

De *gecoitteerden* van het land van Turnhout vergaderden zich op den 11^e derzelfde maand en besloten, van de 160 *pioniers*, die men van het land vroeg, bijeen te brengen en te leveren op den volgenden Zaterdag ten 10 ure voor noon, aan de St Cathalijne poort te Mechelen.

De levering van de voornoemde *pioniers* werd verdceld, als volgt :

Voor Turnhout	43 mannen.
» Arendonck	15 »
» Weelde	8 1/2 »
» Pouppel	8 1/2 »
» Ravels	5 »
» Baerle-hertoch	6 »
» Gierle	12 »
» Lille	11 »

(1) Zie bijdrage Litt. E.

Voor Wechelterzande	5 mannen.
» Merxplas	9 »
» Vosschaer	3 »
» Beersse	7 »
» Rumpst en Boom	17 »
» Stabroeck	10 »

In dezelfde zitting van 11 Mei werd de rentmeester Pauli of wel zijn zoon, de licentiaat en schout van Baerle gelast, van op het spoedigste naar den Haag te vertrekken, om hiervan de prinses van Oranje te verwittigen en hare bescherming in die omstandigheid af te smeeken.

Zekere Pieter Peerdon en Jan Schryvers betaalden de *pioniers* van Turnhout te Brussel, (1) welke met die van de dorpen van het kwartier, aan de versterkingen werkten die men langs de zuidzijde, buiten den *wollen Driestoren*, maakte.

Den 25^e derzelfde maand rekwireerde de gouverneur-generaal, de markies de Castel Rodrigo, aan het markgraafschap van Antwerpen, voor de versterking op het kasteel aldaar, 10,000 *palissaden* en 50,000 *facinen*. Het aandeel van het kwartier van Turnhout voor deze levering beliep 1133 gulden.

Den 30^e derzelfde maand gaf dezelfde gouverneur-generaal aan den markgraaf te Antwerpen bericht, dat de zeven kwartieren, de compagnie scherpschutters, zijne lijfwacht, onder het bevel van den sergeant-majoor Don Luys de Salzedo, moesten inkwartieren.

Ten gevolge van dit bericht werd het land van Turnhout door den markgraaf van Antwerpen, den 3^e Juni, belast met de inkwartiering van eenen luitenant, een kapelaan,

(1) Zie bijdrage Litt. F.

een *timbal*, een' smid, twee op pensioen gestelde *cornetten* en 25 soldaten. Deze inkwartiering duurde echter slechts drij weken, en het land van Turnhout werd met het betalen van 41 gulden 12 1/2 stuivers, van de *logementen en rations* ontslagen.

Zoo als wij in ons vorig verslag hebben gemeld, hadden de Turnhoutsche afgezanten, te Cleef, van de prinses Amalia van Oranje en van den keurvorst van Brandenburg de verzekering bekomen, dat III. niets zouden hebben verwaarloosd, om het land van Turnhout van militaire inkwartieringen te doen ontslagen. Wij deelen onder de bijdrage Litt. G de kopij mede van den brief, welke de prinses van Oranje tot het bekomen van dat doel aan den gouverneur-generaal markies de Castel Rodrigo, deed toekomen.

Zijne Excellentie bewilligde zonder lang vertoeven in de vraag der prinses, en verleende te Brussel den 18^e Juni, akte van vrijdom voor alle militaire inkwartieringen. (1) Deze goede tijding kwam den 24^e in de Vrijheid aan, en het land van Turnhout verkreeg nogmaals, zoo als vroeger, in deze oorlogs-omstandigheden onberekenbare voordeelen door de voorspraak van de prinses Amalia.

De wethouderen, die de waarde van dezen vrijdom wisten te schatten, zonden twee dagen later met den stadsbode aan dezelfde prinses een geschenk van zes koppelen kapuinen met eenen dankbrief over den bekomen akt van vrijdom van inkwartieringen.

De gouverneur-generaal liet ook op het verzoek der Staten van het hertogdom van Brabant, aan de zeven kwartieren weten, dat hij hen gedurende zes maanden van inkwartieringen, lichtingen en alle dergelijke lasten zoude ontslagen, en de tegenstrijdige bevelen deswege zoude intrekken, indien

(1) Zie bijdrage Litt. H.

zij wezenlijk en op voorraad aan de beschikking en orde van zijne Exc. stelden de som van honderd duizend gulden, de eene helft binnen de 14 dagen en de andere helft binnen de zes weken, op korting van den eersten onderstand door de Staten van Brabant toe te staan.

Wanneer men de brieven die wij onder de Litt. J mededeelen, rijpelijk overweegt, dan kan men lichtelijk oordeelen hoe het hier te lande geschapen was. Men vreesde zelfs de krijgsman, welke het land moest verdedigen.

In deze brieven, waardoor men den inval der Franschen en het gevaar des lands doet kennen, wekt men de vaderlandsliefde op en men roept de hoofd-officieren der zeven kwartieren van het markgraafschap te Brussel op 10 Juni bijeen, om de honderd duizend gulden, waarvan wij zoo even spraken, toe te staan, ten einde zich van brandschattingen te bevrijden.

Bij brief, gedagteekend van Brussel (1) den 28^e derzelfde maand, gaf den greffier der Staten aan den schout van Turnhout of zijnen stadhouder bericht, dat men behoorde op te geven het getal mannen, welke onder zijn district bekwaam waren om wapens te dragen, en van hiervan eene behoorlijke lijst op te maken.

Deze brief werd den 4^e Juli aan de *gecoitteerden* des lands van Turnhout in hunne vergadering medegedeeld, welke besloten dat al de wethouders vóór Donderdags daarna, hunne lijst van de bedoelde mannen in ieders dorp bekwaam om wapens te dragen, voor het vertrek van het *convooi* zouden overbrengen.

In de vergadering der *gecoitteerden*, op 24 Juli, deed de hoofdschout kennen, dat de sergeant majoor Salzedo 10, of 12 ruiters had afgezonden, om het land van Turnhout te

(1) Zie bijdrage Litt. K.

executeren voor het te betalene aandeel in de hooger gemelde honderd duizend gulden; dat deze ruiters in den *Witten Hert* waren afgestapt en het hoogstringend was, dat men hierover beraamde.

De *gecoitteerden* besloten vervolgens dat men aan den *cornet* zoude geven vier patacons, boven de verteerde kosten, en men aan Salzedo, om de *executie* te staken; van wege de baronie van Turnhout, eene vereering van honderd ducats zoude doen.

Den 7^e Augusti besloten dezelfde *gecoitteerden* insgelijks, van bij de bevoegde overheden aan te dringen, om de af-danking der pioniers te Brussel te verzoeken, aangezien er reeds vele van andere dorpen te huis waren.

Men gaf ook in dezelfde zitting kennis van eenen brief van den heer De Mesmaeckere, van Brussel, den 27^e Juli geschreven, inhoudende dat er op de wegen voor de reizigers groot gevaar was, zoo wel van het Spaansch leger als van de Franschen, die Dendermonde belegerden.

Ten gevolge van dezen brief werd er besloten van twee boden aan te stellen, eenen gaande en eenen komende, op Antwerpen of elders zoo en gelijk het de Turnhoutsche wethouderen goedvonden, om te vernemen wat er in het land omging, *mits den hoogen nood, van de belegering van Dendermonde, het overgaan van Aelst en andere steden daar omtrent.*

In dezelfde zitting van 7 Augusti werd er ook door de *gecoitteerden* van het land van Turnhout, beslist van aan de prinses Amalia van Oranje, op haren geboortedag, den 28^e dier maand, eene vereering te doen van eenige manufacturen, het zij lijnwaad of tijken, voor eene som van 300 gulden min of meer, alsmede een of meer dozijnen kapuinen of ander wildbraad. De secretaris werd tevens gelast eenen brief van gelukwensching aan H.H. te schrijven.

Het kwartier van Turnhout moest ook in dezelfde maand 41 pioniers leveren, voor de versterking van het fort *Ste Marguerite*, bij Antwerpen, en daarenboven nog betalen voor het vervoeren der krijgsbehoeften, 164 gulden 16 stuivers.

Ondertusschen dat het voorgemelde voorviel, staakte de koning van Frankrijk zijnen veldtocht met het innemen van Rijssel, eene der belangrijkste steden der Nederlanden, en dat een garnizoen had van omtrent 4000 mannen, die, ofschoon er geene overwinning te hopen was, tot onderstand der stad waren bijgesprongen.

Deze stad alleen gaf aan de Franschen werk, en de inwoners, eens met het garnizoen, maakten het beleg zeer bloedig en deden een groot getal officieren en soldaten omkomen.

Evenwel werd Rijssel genoodzaakt om van meester te veranderen; en na negen dagen opene loopgraven den 17^e Augusti, Lodewijk XIV als soeverein te erkennen.

De graaf de Marcin en de prins de Ligne waren aan het hoofd van 6000 man, met er haast bijeen gebracht; langs het kanaal van Brugge in optocht om Rijssel te ontzetten; maar Lodewijk zond hiertegen de Crequi en de Bellefons, met een sterker korps soldaten, die de Spanjaards aanrandeden en versloegen. Deze laatsten, in het gedacht dat zij met het geheele Fransche leger te doen hadden, deden weinig tegenstand. Men doodde ook bij deze aanranding weinig volk, maar de Franschen maakten 3000 krijgsgevangenen. Marcin redde zijn leven met door de moerassen de vlucht te nemen.

Deze nederlaag bracht eene groote verslagenheid en bevreesdheid alom in het land. De heeren Staten van Brabant bevolen derhalve op 24 Augusti, ten verzoeke van den

gouverneur-generaal, van in dien uitersten nood acht duizend mannen onverwijld tot de verdediging van het vaderland bijeen te roepen. Al de kwartieren werden gevolgenlijk aangeschreven van hun *contingent* bij te brengen en te verzamelen, alwaar men het noodig oordeelde, alsmede de-zelve, met hunne officieren te voorzien van vuurroers en schuppen.

Het kwartier van Turnhout werd in de levering van deze acht duizend mannen begrepen voor 343, welke zich den 28 of 30 derzelfde maand, gewapend zoo als gezegd is, en voorzien van de noodige levensmiddelen, te Aelst moesten bevinden.

De kwartieren werden terzelter tijd verwittigd dat, zoo- haast hunne keurlingen (soldaten) in de legers of in de steden van zijne Majesteit waren, zij het minutie brood zouden bekomen, en dat hunne onderhoudskosten zouden worden gekort in mindernis op den eersten te verleenen onderstand. Bovendien werd het aan de kwartieren toegelaten van zooveel *pioniers*, van de bekwaamste, die te Brussel voor hen werkten, te werven als zij konden om hen naar behöoren met de opgemelde wapenen te voorzien.

Voor het leveren van die 343 keurlingen werd er bepaald dat :

Turnhout zoude geven	82	mannen.
Arendonck » »	32	»
Pouppel » »	19 s	»
Weelde » »	19 s	»
Ravels » »	12 10	»
Wechel » »	10 s	»
Lille » »	21 10	»
Gierle » »	23 15	»
Beersse » »	16 s	»

Vorsselaer zoude geven	6 s	mannen.
Baerle-hertoch » »	13 15	»
Merxplas » »	21 s	»
Rumpst en Boom »	39	»
Stabroeck » »	26	»
Samen	343	» (1)

Om de levering van deze keurlingen te kunnen doen, moest men tot eene werving overgaan, welke men bij trommelslag bekend maakte. De genaamde Nicolaes Smeyers ontving voor arbeidsloon, om zes dagen lang de trommel, voor het aannemen der keurlingen, te hebben geslagen, 3 gulden 12 stuivers. En aan den stadhouder Van Zoutelande, die met de aanneming werd gelast, betaalde men voor zijnen dienst 4 gulden 16 stuivers. Hendrik Pels leverde vuurroers aan de keurlingen. (2)

Op den 1^e September daarna, berichtte de markgraaf van Antwerpen, de hoofd-officieren van Turnhout, Hoogstraeten, Herenthals, Gheel, Santhoven en Arekel, dat de bedoelde keurlingen niet naar Aelst, maar naar Dendermonde moesten worden gezonden. (3)

Zekere Frans Sube werd van wege Turnhout gelast om de keurlingen in de voormelde stad Dendermonde te betalen. (4)

Op 17 November bedreigde de sergeant-majoor Salzedo de Vrijheid Turnhout met vijftig ruiters, die hij in *executie* zond, tot het inmanen van drij honderd gulden. Doeh deze bedreiging bleef zonder gevolg op het bevel, hetwelk de

(1) Zie bijdrage Litt. L.

(2) Zie bijdrage Litt. M.

(3) Zie bijdrage Litt. N.

(4) Zie bijdrage Litt. O.

luitenant gouverneur-generaal Markies Castel Rodrigo afzond, en waarin werd gezegd dat de baronnie van Turnhout, op het verzoek van de prinses van Oranje, van alle militaire logementen, door hem was vrijgesproken.

Het was tijdens deze zoo spoedige en onverwachte overwinningen van Lodewijk XIV, dat men eenige naamlooze en oproerige schriften zag verschijnen. Deze bevatteden verschillende politieke uitdrukkingen om het volk op te winden, en zich tegen de veroveringen van Frankrijk te stellen. Onder andere een, voor titel dragende, *geheime raadgevingen door den Staatsraad aan den koning en aan de koningin-moeder van Frankrijk*, gedagteekend van Parijs den 17^e November van het jaar 1664. Deze raadgevingen bestonden uit twee punten, waarvan het eerste, de overwinning en de bezetting der Nederlanden, en het tweede, deszelfs behoud en grondvesting behandelde. Voor wat het eerste punt betrof, betoogde men aan hunne majesteiten dat, om daar in te gelukken, zij verplicht zouden wezen van aan deze volkeren te verleenen de oude voorrechten, welke zij van hunne souvereinen hadden verkregen, waarover zij zeer jaloersch waren, en om geenen algemeenen opstand te moeten vreezen, wanneer de provinciën zouden zijn overweldigd, zoo als het is geschied onder Philippus den II, koning van Spanje.

Men betoogde alnog aan zijne Christelijke Majesteit en aan de koningin-moeder, dat, om zich van de genoemde provinciën meester te maken, zij door een streng edict aan alle officieren en soldaten behoorden te verbieden, van zich met geene meisjes of vrouwen op te houden, 't zij met geweld of met vleierij, waartoe de Franschman zeer genegen is, en waarvan zij nog de wraak in ademde van hetgene er tijdens den hertog van Alençon geschiedde, wanneer zij de Franschen ontvangen hadden, die de palen van alle wellevendheid uit het oog verloren.

Het schrift voegde er bij, dat zulks nog gebeurd was bij de inneming van Thienen, in 1635, alwaar de baldadigheid van den soldaat tot een groot verlies voor Frankrijk oorzaak gaf. Het is daarom, zegde de raadgevingen, dat men hunne Majesteiten bidt, dat, wanneer zij de Nederlanden verlangen te overheerschen, zij het moeten aanleggen, dat de soldaat het vrouwelijk geslacht eerbiedigt, en geene hogenaamde baldadigheid, omtrent de inwoners, door strenge verdrukkingen begaat, waartoe de krijgsman zich gemakkelijk laat overgaan. En eindelijk, dat hunne Majesteiten door hunne natuurlijke goedaardigheid de belastingen, de logementen, de schattingen en andere lasten van denzelfden aard zouden kunnen verminderen, om allengskens de Vlamingen op hunne zijde te krijgen, tot dat de overwinning bepaald zij en de inwoners in de onmogelijkheid zijn gesteld van tegen de Franschen op te staan.

Het tweede punt van die raadgevingen handelde over de bewaring en de inrichting. Men betoogde aan den koning en aan de koningin-moeder, dat de Nederlandsche volkeren gewoon waren van met goedheid bestierd te worden, en dat, om te behouden hetgene men had veroverd, men op den zelfden voet moest voortgaan, zonder in eens hunne gebruiken en bestieringswijze af te breken, maar hun van lieverlede naar den Franschen smaak op te leiden, ten einde alle gelegenheid van oneenigheid en oproer voor te komen, aangezien de verschillende geaardheid der twee volkeren hen gemakkelijk tot die overdaad konde brengen, zoo en gelijk het te Antwerpen was gebeurd, wanneer de hertog van Alençon er nieuwigheden wilde inbrengen.

Het schrift voegde er bij, dat hunne Majesteiten hierin nogtans konden voorzien, met de bijzonderste steden, met kasteelen of versterkingen, welke men ten hunnen kosten

konden doen maken, en alzo de inwoners te bedwingen van de wetten te onderhouden, hen in den toom te houden, en de gemeenschap met den vreemde te verbieden, hetgene hen in de onmogelijkheid zoude stellen van toebereidselen te maken om eenen oproer te onderschragen.

Men zegde daarin verder, dat eens deze voorzorgen genomen, hunne Majesteiten van tijd tot tijd van de kerkvoogdij-schappen, abtdijen en andere voordeelen van het geestelijk orde op titel van wereldlijke *beneficianten*, zoo als dat in Frankrijk plaats greep, konde beschikken. Overigens den adel van de bedieningen, voor den derden staat verwijderen, den handel, voornamelijk met Holland gansch verbannen, om geene gelegenheid te geven van verbonden met de naburige volkeren der Nederlanden te kunnen aangaan.

Ten slotte haalde het schrift aan, dat hunne Majesteiten door dien middel de Staten van Holland altoos in onzekerheid konde houden, en waakzaam zijn om, wanneer de gelegenheid zich zoude opdoen, van de vereenigde provincien te veroveren, waardoor zijne Christelijke Majesteit zich van al zijne vijanden zoude doen vreezen, enz., enz.

Dit stuk, alsmede vele andere die in oud Fransch waren geschreven, werden door eenige schrijvers van dien tijd tegengesproken, voorbrengende dat deze verleidende schriften waren opgemaakt, om het gedrag van Frankrijk te jaken, en dat den Staatsraad te Parijs nooit dusdanige raadgevingen aan den koning had gedaan. Andere, integendeel, hielden de waarheid van het feit staande, zeggende, dat een vermogend heer, ontevreden van Frankrijks ministerie, eene kopij naar Vlaanderen had gezonden om aan de zeemachten de voornemens der Franschen te doen kennen.

Wij zullen niet onderzoeken of deze raadgevingen echt of valsch zijn, maar alleenlijk bestatigen, dat zij eene

grootte ongerustheid, namelijk in Holland, te weeg brachten, en waardoor in 1668 een verbond tusschen Engeland, Holland en Zweden tot stand kwam.

1767.

Even als het verledene jaar hebben wij geene bijzondere landelijke of plaatselijke gebeurtenissen aan te teekenen, want rust en vrede heerschten in het land. Nogtans moeten wij door het aannemen der ordonnantie dd. 10 Januari 1767, die wij onder de bijdragen onder litt. P mededeelen, veronderstellen, dat er alsdan in Turnhout weinig handel of nijverheid bestond, en bijgevolg ook geene algemeene weelde. Immers, wij hebben redenen van te gelooven, dat de uitvoering en nakoming van die ordonnantie, welke volgens dezelve uit nood, om de behoefte personen uit Holland en uit de Meierij te keer te gaan, in zwang was gesteld, oorzaak heeft gegeven dat Turnhout sedert dien tijd onder het Oostenrijksch gebied, in plaats van in bevolking, in handel, landbouw en nijverheid te winnen, aanhoudend heeft verloren.

Wat den landbouw betreft, hierover hebben wij een stellig bewijs door de verpachting der tienden van het kapittel van Ste Pieters-kerk, voor den oogst van 1767, die wij hier laten volgen, met opgave der plaatselijke benamingen. Wij zijn zeker dat men zich alsnu over dien weinigen opbrengst zal verwonderen.

PLAATSELIJKE BENAMING.	OPDREYST.	HOOGEN	NAMEN DER RICHTERS.
Klein geleide (Kleine geleggen).	Culden. St.		
De Middelluchtermeir.	19—3	3	C. Keusters.
Luchtermeir, naast de heizijde.	19—0	2	Jan Wagemans.
Id. naast Oosthoven.	18—2	3	Id.
Rabout (Schobbejak) ten noord.	18—2	3	Hendrik Wouters
Id. id. ten zuiden.	7—2	5	Jacobs Wouters
Moletiende.	11—0	2	J. B. Dierckx.
Grooten Beyntel ten oosten.	8—0	4	Thys. Wouters.
Id. t.n. westen.	17—2	2	Merten Boogers.
Negenpaal	23—0	3	J. B. Dierckx.
Hulstraat ter Weselakker naast de Hoogt ten westen.	18—0	4	Hendrik Wouters
Holstraat ter Weselakker naast Miert ten oosten.	14—0	3	Jacobus Vuegls.
Holstraat ter Hoogt naast de Weselakker.	10—0	3	Peeter Vogels.
Holstraat ter Hoogt naast de kerk van Oud-Turnhout.	20—0	3	Jan Mertens.
Papenbruggen naast Lokeren.	13—0	3	Peeter Van Bladel
Id. naast d'Aa.	10—0	3	Guil. Hendrickx.
Nabbareygen.	18—0	3	Aut. Dierckx.
Groot geleide (Groote geleggen).			
Ghene Severdonek naast de Calle ten oosten.	14—0	3	Peeter Dierckx.
Id. id. ten westen.	14—0	3	Hendrik Aerts.
Winkel.	22—0	1	F. Verhey.
Dezen Severdonek naast de Calle ten oosten.	13—0	3	Boort Clasen.
Id. id. ten westen.	19—2	2	Peeter Dierckx.
Veelyk ten oosten en ten noord.	11—0	1	Jan Vanlaer.
Id. ten zuiden en ten westen	17—0	3	Id.
Groote beek.	14—0	3	Jos. Keuppens.
Honing ter Meir naast Papenbruggen ten oosten.	8—2	4	Jan Floerackers.
Id. id. ten westen.	16—0	3	J. B. Mintiens.
Honing ter Meir naast de Zandstraat.	23—2	2	Peeter Clymans.
Dunthien id.	21—2	3	Hendrik Engelen
Id. naast den Bruinenstryd	18—0	4	Jan Vanlaer.
Bruinenstryd ten oosten.	11—0	2	Id.
Id. ten westen.	10—2	4	J. B. Baten.
Het voorste Stokt en Kommerdals.	12—0	3	Jan Lomelicus.
Het achterste Stockt.	11—2	3	Id.
Het voorste eind van de Heizijde	19—2	3	Peeter Keuppens
Het achterste eind id.	19—0	4	Vanlaer voor Vermauden.

Opgemelde ordonnantie, die getiteld is: *Hoe ende op wat manier men de vreemdelingen ter woninghe ofte huizinge innemen sal*, bevat tien artikelen, waarvan het eerste bepaalde dat alle personen, vreemd aan de stad, getrouwd en ongetrouwd, die te Turnhout komen wonen, moeten voorzien zijn van een certificaat van hun laatste verblijfplaats, bestatigende hunnen goeden naam en faam, alsmede van eenen onlastbrief hunner geboorteplaats voor hunnen persoon of te stellen een goeden borg voor 150 gulden tot ontlasting van dees tafel van den H. Geest.

Bij het 2de artikel bedongde men, dat, wanneer de genoemde personen hier ter stede met een' persoon van hier geboortig trouwden, zij binnen de 14 dagen een onlastbrief, voor de helft der kinderen, die zij in hun huwelijk zouden verwekken, moesten inbrengen of den gestelden borg met 150 gulden verhoogen, of straf van de Vrijheid te moeten verlaten, al waren zij reeds getrouwd.

Het derde artikel zegde, dat, ingeval een huwelijk vreemd aan de stad, zich met den woon kwam vestigen, gehouden was in te brengen zijne onlastbrieven of wel een' borg van 600 gulden te stellen, tot ontlasting van den armen voor hen en voor hunne kinderen.

Bij het vierde artikel bepaalde men, dat alle inwoners der stad, welke aan vreemdelingen zouden verhuren, kamers, woningen of hofsteden, hetzij ter weke, maand of jare, aan personen die aan de ordonnantie niet hadden voldaan, zouden verbeuren eene boete van 24 gulden, en indien dezelve binnen de veertien dagen niet waren vertrokken, andermaal eene gelijke boete zouden betalen.

Het artikel 5 luidde, dat geen inwoner op dezelfde boete, zijne huizen, kamers of woningen, mocht verhuren aan gehuwden, waarvan de man of vrouw vreemd aan de stad was, als deze niet aan de ordonnantie hadden voldaan.

In het art. 6 werd bedongen, dat de eigenaars van huizen, kamers, woningen, hofsteden of pachthoeven, moesten instaan voor den last dien, de afboorlingen zouden veroorzaken, ten tijde van hun verblijf in hunnen eigendom, en daarenboven gehouden waren er borg voor te stellen.

Het strenge artikel 7 zegde, dat, wanneer de kinderen van ingezetenen, hetzij jongen of meisje, met personen, vreemd aan de Vrijheid, kwamen te trouwen, zij dit aan den hoofdschout moesten kenbaar maken, en zorgen dat er aan de ordonnantie was voldaan, voor aleeer te trouwen. In het tegenstrijdig geval mochten de ouders hier den vreemde gehuwden niet langer in huis nemen dan 8 dagen na hunnen trouwdag, op eene boete van 24 gulden en daarenboven moest de vreemdeling de stad verlaten.

Het artikel 8 bepaalde, dat, ingeval een ingezetene weduwe, weduenaar, jongman of jonge dochter, buiten de plicht (uit de voogdij) der ouders wezende, komt te trouwen met een' persoon, vreemd aan de stad, die ingezetene gehouden is het kenbaar te maken, vóór het voltrekken van het huwelijk, op straf van dadelijk de Vrijheid te verlaten en te betalen eene boete van 24 gulden. Overigens mocht de eigenaar der woning op dezelfde boete van 24 gulden, hem daar niet meer laten verblijven, al had hij 10, 20 of meer jaren daarin gewoond.

Verder zegt het art. 9, dat het recht der *poirterye* zijne volle kracht moest behouden, en alle afboorlingen zonder onderscheid, moesten voor en aleeer hier te komen wouen op de verbeurte der boete daar bij bepaald, aan den inhoud dier voldoen.

Eindelijk het art. 10 meldt, dat, de ordonnantie altoos naar goedvinden zal kunnen worden gewijzigd.

Overigens en wel den 14 Maart 1767, werden er door het magistraat zes artikelen van weinig belang, aan de principale kaart van het kleermakers-ambacht toegevoegd.

Ten slotte durven wij op uwe medewerking rekenen, om stads-belangen, ons wederzijdsch doel, te behartigen.
Aldus gedaan en voorgelezen in de openbare zitting van den gemeente-raad te Turnhout, den 7 October 1867.

Ter ordonnantie :
DE SECRETARIS,
P. J. HEUVELMANS.

DE BURGEMEESTER,
J. A. C. HOEFNAGELS.

BIJDRAGEN.

1567.

EXTRACT uit zekere aanteekeningen betitelt : dese navolgende lasten heeft de vryheyt van Turnhout moeten leyden en draegcn sedert den verleden trouble, den welcken begonst te Paesschen anno 1566.

A.

Betaelt aen Willem Janssens, van dat de Hellebardiers van mynheere den graeve Van Mansfelt ten tyde van den voors. trouble, van den 1 January tot den 7 Augusty anno 1567, beloopende 220 daegen verteert hebben, mitsgaeders den selve noch gesconken XX rinsguldén, voor een propino, 130 rinsguldén.

B.

Item op den 21 Aprilis anno 1567, is den geheelen leger van onsen heere den coninck gecomen binnen deser vryheyt van Turnhout, den welcken aldaer heeft gelegen tot op den iersten dach Meys daer naest volgende, welcken vs. leger den vs. tyt, geduerende binnen deser vryheyt, gelegen heeft ten laste van de borgers, sonder de vs. borgers hellinck noch penningen van hun verteerde costen te betalen, soo dat de voors. borgers en de vryheyt daar aff ten aldeminsten wel bescadicht is geweest ter somme van VI^m (6000 rinsguldén).

EXTRACT uit de rekening van Hendrik Van Roeye, alias Van Geldrop, rentmeester der vryheyt van Turnhout, 1567-1569.

C.

Noch ontfangen vuyt handen Mr Wouter Mathei van dat synder ierster huysvrouwen moeder Van Utrecht binnen deser vryheyt was comen woonen in de huysinge van wylen jonker Laureys Back, 4 rinsg. 10 st.

Op den XI Decembris 1567, ter ordonnancien van schepenen, betaalt Willem Janssens, Daniels sone, van gratiën van zijnen achtersten huysse gesteld te hebben in hertten dake als blijkt, 12 rinsg. 18 st.

EXTRACT uit zekere aanteekeningen (zie Litt. A en B).

D.

Item ten selven tyde hebben binnen voors. vryheyt gelegen die quantiteyt van vier vendelen Spaensche soldaten en hebben binnen voors. vryheyt gelogiert eenen nacht, waer aff de voors. vryheyt en borgers veel schade hebben geleden, baet dan 300 rinsguldén.

Sehenck wynen gesconken mynen heere Van Noircarmes en dry coronels van de Spaensche knechten van Liere en meer andere heeren, 24 rinsguldén, 18 stuivers.

Om ses vendelen walen vuyt der vryheyt te weren, die er wilde passeren, 4 rinsguldén, 7 stuivers.

Op 20 November 1567, betaelt aen diversche burgeren die vijf vendelen Spaensche soldaeten, trekkende door de vryheyt nae Hilvarenbeeck, geleverd hebben broot en wyn en mondekosten van de voertlieden, 185 rinsg. 5 st.

Op 1 Decembris 1567 betaelt Machtelt Van de Venne, voor dat de commissaris Blanckeclair, commissaris van

acht vendelen Spaensche, treckende naer S Hertoghenbossche, aldaer verteert hadde 7 rinsg. 6 st.

Betaelt aan diverse boirgers van dat zy gehouden hadden omtrent vier vendelen Spaensche soldaeten, die binnen de vryheyt gearriveerd waren, treckende nae Vrieslandt, 512 rinsg. 13 st.

EXTRACT uit de rekening van den rentmeester Adriaen Theeus 1565-1567.

Noch betaelt van 't gene dat in cost en dranck ende andersins is geschoncken geweest, seker voetknechten treckende benevens Turnhout, deur de Rist nae Vosselaer en Beersse, op den 2 Juny 1567, 16 rinsg. 16 st.

E.

Noch heeft dese rentmeester nae hem genomen, te betalen de som van 136 rinsg., aan de heeren van den Capittle, welke vs. somme de vs. heeren van Capittle deser vryheyt goetwillichlycken geleent hebben, sonder eenighe winninghe daff te eyschen, ten tyde de Bourgoensche bende van M^r De Vergy, binnen de voors. vryheyt in garnisoen geleghen heeft, waarmede de lasten van der vryheyt betaelt zyn, 136 rinsg.

Mynheer,

Syne Exc. heeft goed gevonden ons te laten weten, dat hy van noode heeft drye duysent pioniers uyt desen lande en hertoehdomme van Brabant, te wercken aen de fortificatiën deser stadt Brussele, en aen andere wercken noodich tot haere en des lants gemeyne defentie, ons instântelyck versoekende, dat wy souden willen geven de orders daertoe noodich, aan alsulcken officieren en persoonen als het

behooren soude, met authorisatie in den naam van Synie Majesteit, om te doen en ordonneren in dyen regarde, allen 't gene wy souden oordeelen het aldermeest expedient te wesen, en voorts oock met toesegginge dat de portie van d'oncosten van selve pioniers sal gekort worden, aen de taxen in het lest geconsenteert subsidie. Desen volgende hebben wy (mits den pressanten noodt), in onse vergaderinge van desen dage geresolveert UEd. te schryven desen tegenwoordigen, ten eynde deselve UEd. in alle diligentie waarschouwe, die hoofd-officieren van allen de quartieren van syn officie, dat hunne quoten in de voors. pioniers syn gestelt, als volgt :

Turnhout	160 pioniers.
Hoogstraten	153 »
Herenthals	143 »
Ryen	120 »
Santhoven	85 »
Gheel	85 »
Arekel	75 »
	821

Met ordonnantie aan deselve respective hoofd-officieren, van de selve respective quoten te reparticeren, elck onder syn officier, gelyk dat behoort en te besorgen dat het getalle van mannen, (d'welck yder quartier en dorp sal moeten leveren), hem alhyer laten vinden op heden acht dagen in de voorborchte deser stadt aen de Laecken poorte alwaer sy sullen ontfangen hennen ordres, yder man behoorlyck voorsien van eene schuppo en daerenboven de hellicht van 't getall van selve mannen elck met een houweel en opdat die alsoo te sendene mannen hunnen dienst mogen doen naer behooren, sal aen den selve by en tot laste van hunne respective dorpen, moeten goet

gedaen worden twaelf stuyvers daeghs voor den tyt dat sy sullen wesen en blyven in dienste, waervan de betaelinghe hun daegelycks sal worden gedaen, by eene van deselve mannen oft anderen daertoe sufficient en versien van behoorycke provisie van gelde ten minste voor XIII daegen, t'selve alsoo continuerende van XIII daegen tot XIII daegen, voor soo langen tyde als den voors. dienst duren sal. Alles op peene dat het gebreck sal worden verhaelt tot lasten van den gebreckelycken officieren oft wethouderen, in hunne eygenen en preveene namen en t'geene ydereen in der vuegen en ten synen voors. sal ten coste geweest syn, aen den selve gecort worden op synen taux in het voors. lest geconsenteert subsidie, en ons betrouwende dat allen t'geene voorschreven is geene faulte wesen en sal, mits den noot sulcx is verheyysschende syn en blyven wy UEd. seer geaffectionneerde die staten van de landen en hertochdomme van Brabant.

Door de orde van deselve heeren was onderteekend:

J. BOUTON.

Brussele, den 6 May 1667.

F.

EXTRACT uit de rekening van den rentmeester P. Cleymans, 1665-1667.

Item alsoo hier binnen der vryheyt was gekomen zekere capiteyn van den casteele tot Antwerpen, om te hebben van der vryheyt twintich karren, dienende tot den voors. casteele, heeft den rentmeester den secretaris gegeven twee croonen om den capiteyn daarmede te beschenkene, ten eynde hy de vryheyt van de voors. karren wilden ontlasten, en den nombre van dyen verlichten, dwelek die voors. capiteyn oock alsoo gedaen hadde, 4 rinsg. 2 st.

Item betaelt door den rendant deser aan Peeler Peerdon, eene som van 221 guldens, dewelcke denselven tot Brus-

sele heeft verschoten, voor dese stadt en de vryheyt, ten dyenste van de pioniers aldaer.

Item alnoch betaelt aen Jan Schryvers, eene somme van ses. hondert guldens, ten tyde de voorm. schryvers gecommiteert was naer Brussele, om opsicht te nemen op de pioniers, werkende aen de fortificatiën der stadt Brussele ende dat om deselve pioniers te betaelen, 600 guldens.

Item	Item	210 guldens.
Item	Item	210 id.
Item	Item	300 id.

G.

Ten tyde als joncker Hendrick Van Mechelen met synder huysvrouwe, op der vryheyt huys quaemen, in zeker compagnie van rentmeester, schepenen, ter presentie van de voors. rentmeester Jan Pauwels, Jan Van Schaluynen, Hendrick Van der Heyden en Hendrick Lodich, schepenen, beschonken met twee stooopen wyns, daer voor betaelt 14 stuyvers.

COPIE de la lettre escrite de la part de madame la princesse d'Orange au Marquis de Castel Rodrigo.

Monsieur,

Quoyque il ne doute point, que vostre exc: suivant l'intention de sa Majesté catholique, ne soit d'elle mesme incliné à tenir la main, à ce que, ma Baronnie de Turnhout jouisse effectivement, de l'exemption, que sa Majesté a si gracieusement accordée, et dont elle a jouy insquesicy; ainsy qu'il apert, par les cy jointes; (1) j'ay bien voulu d'abondant vous faire cet mot, pour vous prier bien

(1) Hier by waren gevoegd de kopyen der Sauvegarden van Z. H. Leopoldus Guilielmus dd. 21 December 1653, en van don Juan van Oostenryk, dd. 19 February 1659.

affectueusement, de donner les ordres nécessaires à cet effect, dans la confiance, que vous ne voudrez pas ceder à aucun de vos prédecesseurs, en la condescendance qu'ils m'ont fait paroistre de temps en temps, pour une chose, qui de soy mesme est iuste, et legitime : Et aux occasions qui se présenteront reconnoistre cette faveur, je vous tesmoigneray tonsiours combien je suis.

Monsieur,

De votre excellence,
(Signé) Amelie D'ORANGE.

H.

KOPY van den acte van Exemptie.

24 Juny 1667.

Son Exc. ayant eu rapport du contenu en ceste, a déclaré et déclare son intention estre, que les inhabitants de Turnout ioyssent plainement de l'exemption accordée au dit pays et franchise de Turnout, tant de la part de sa Majesté que des Ser^{mes} Archiducq Leopolde, et don Juan d'Austrice, aussy bien, au regard des gens de guerre, des armées de sa Majesté, que des troupes auxiliaires, et qu'en suite de ce, ilz ne soyent quotisez es sommes accordées à sa Majesté pour la redemption des logemens par les quartiers voisins du dietriet d'Anvers, exceptez les villaiges du dit pays et franchise, n'appartenans à la dame princesse d'Orange, qui ne sont compris dans ce benefice comme les aultres, et partant ordonne sa dite Exc: à tous ceulx qu'il appardiendra, de se regler selon ce, sans difficulté, pour estre telle la volonté de sa Majesté, suyvant les déclarations précédentes.

Faict à Bruzelles, le 18 de juin 1667.

(Signé) El Marquis de Castel Rodrigo.

Par ordonnance de son Exc:

(Signé) VERRYCKEN.

I.

Son Exc: tiendrat exempt des logemens refrachissemens, nouvelles levées et aultres charges semblables, pour le temps de six mois, les septs quartiers d'Anvers et qu'a cest effect, sa dite Exc: faire cesser toutes les ordres contraires à la dite exemption a condition que les septs quartiers anticiperont et payeront effectivement, à la disposition et ordres de sa dite Exc: la somme de 100 milles fiorins, a compte de leur quote, dans le premier subside a accorder, que les Estats de Brabant, la moitié dans 14 jours, l'autre moitié en dans six semaines apres.

J.

Eersamen besunden goeden heere en vriendt,

De tegenwoordighe gestellenisse van gemeyne saecken, ende den noot dier is van syne Maj^t. als nu te dienen, yedereen naer synen yever, affectie, ende mogelyckhey, syn oorsaecken, dat wy benéffens syne Exc: alle onse sorgen bestieren tot het raemen van bequaeme, ende vruchtbare middelen, soo totte defentie van den lande tegens d'invasie van de vyanden (de Franschen), als tot conservatie van de quartierien, die eenighe schadelycken aenstoot soude mogen lyden van onse eyghene volckeren van oorloghe in den conjuncture des tyts : ende alsoo wy pliculierlycken genegen syn totte conservatie van de seven quartierien van Antwerpen, terwylen die ghene van Loven en Brussele, nu syn om den meesten aenstoot l'onderstaen en te stutten, soo hebben wy geresolveert syne Exc: te gaen vinden, ten eynde dat hy de voors. seven quartierien gelieve te laeten onbecommert voor den tyt van eenen halfven jaere, van alle logementen ende andere lasten, soo ter oorsaecke van nieuwe militaire werfingen, dier worden gedaen als andersints, ende om des aengaende te becomeen eene favorabele

resolutie van syne vs. Exc:, achten wy noodich te wesen, datte vs. quartieren hun alvooren disponeeren, tot het doen van eene presentatie van *hondert duysent gulden*, by forme van anticipatie op het lest geproponeert en eerst te consenteeren subsidie, om daer mede te vervallen d'onkosten van de fouragiën en andere nootsaekelykheden ten dienste van syne Majesteyt, desen volghen schryven wy UEd. desen tegenwoordighen, ten eynde dat alvooren byeen geroepen de subalterne officieren ende gecooiterte van u quartier ende officie, om hun te verwilligen tot een spoedich ende vruchtbaer consent, van henne respective quoten in de voors. *hondert duysent gulden*, beneffens d'andere sesse quartieren van Antwerpen, ten sine en op conditiën als voor, UEd. come binnen dese stadt op den X deser, medebrengeende hetselve consent, oft behoirlycke authorisatie, om t'selve te draegen ende te sluyten, ende wy sullen middelerwyl, alles alhier oyck sien te disponeeren tot eene prompte acceptatie van dien, ende alsoo die voors. quartieren absolutelyck bevryden van het ongeval, d'welck sy anderssints geschapen syn te moeten onderstaen, neffens ende tot soulagement van de andere. Wy hebben dit betrouwen van uwën yever ten dienste van syne Majt., dat wy UEd. ter werelt niet en sal worden versuymt van t'ghene d'welck eenichsints sal mogen dienen tot een spoedich becommen van t'voorschreven consent.

Ende UEd. verwachten sonder faulte tegens den daege voorschreven, blyven wy

Eersamen besunderen goeden heere en vrinde, die Staeten van den lande het hertochdomme van Brabant.

Door orde van de selve heeren,

(Get.) BOUTON.

Brussele, 2 Juny 1667.
 Receptie 6 id. id.
 Aan den schouteth van Turnhout.

4 Juny 1667.

Mynhe heeren,

Ick hebbe aen mynheer den baron Van Goick en aen mynheer den greffier Botton geadviseert (volgens het ver-soeck van heer secretaris Adriani aen my van UEd. wegen gedaen), op Maendag toecomende te convoceren, alwaer mynheer den sergeant maior Salzedo soude eenige fourieren, oft andere persoonen seynden, om te accorderen mette vs. quartieren, over het logement van eene compagnie van de gardes van syn Exc: voor dry weken, ten laste van de seven quartieren.

Allegueren datte heeren hoofd-officieren genootsaecht hadden geweest dese voors. presentatie te doen aen mynheer Salzedo, vreesende dat hy met syne vs. compagnie soude in de quartieren gevallen hebben, waerdoor groote schade ende des ordres geschapen souden geweest hebben, hier op hebben de vs. III. baron en greffier my geseyt, dat wy souden voortsgaen, in de propositie te doen aen onse quartieren, volgens de brieffen van III. Staten aen ons ten dien effecte toegesonden, van te furneren hondert duysent gulden voor een half jaer vrydom van allen soorten van lasten. Ende dat men soude voor antwoord geven aen de gecooiterte van mynheer Salzedo, dat allen de hoofd-officieren van de seven quartieren sullen tot Brussele compareren op Vrydach toecomende den X deser maendt en dat sy aldaer sullen met mynheer Salzedo selfs over syne pretentien tracteren. Maer de voors. III. hebben my geseyt dat mits onse quartieren de 100000 accorderen, dat wy sullen mogen conditionneren, dat wy niet en sullen gehouden wesen iet te gheven aen mynheer Salzedo.

Vorts hebben my de voors. heeren geseyt, dat UEd. souden seggen aen de vs. quartieren, dat sy alreede belet hebben diversche logementen van trouppen van de Marquis

de Baden en andere die op de seven quartieren gedepecheert waeren ende dat sy noch sullen beletten, datte trouppen die uyt Duytslant sullen commen, door onse quartieren niet en sullen passeren, alles op hope datte voors. seven quartieren, sullen de voors. 100000 gulden gheven. De voors. III. sullen ons binnen Brussel op den 10 deser verwachten mette resolutie van onse respectieve quartieren, en hebben my belast het secret van 'gheene voors. is, hier mede blyve

Mynheeren

UEd. oytmoedigen dienaar,
(Get.) DE MESMAECKERE.

*Aen de hooft-officieren van de quartieren van Turnhout,
Hoogstraten, Santhoven, Gheel, Arckel.*

K.

*By den Coninck,
Lieve ende Beminde,*

Alsoo het in dese conjuncture van tyde convenieert, dat wy geïnformeert syn van den getalle der mannen, die onder 't district van u officie capabel syn, om de wapenen te draegen, soo ordonneren wy u des selven promptelyck over te seynden in handen van den griffier, dese onder-teeckent hebbende, eene pertinente leste van de vs. mannen ende van des en blyft in geen gebreecke, want onsen dienst, ende van het gemeyn best sulcx vereyst,

*Lieve en beminde Onsen Heere Godt sy met u,
uyt onse stadt van Brussel, den 28 Juny 1667.*

(Get.) VAN GHINDERTAELEN.

L.

Eersame goeden heere en vriendt,

Den dienst van syne Maj^t. en den tegenwoordigen uyt-stersten noodt van den lande ons gemoneert hebbende op

het versoeck van syne Exc: goet te vinden en te consenteren, byeen te doen roepen het getal van *acht duysent mannen*, met hunne behoorelycken officieren, versien van vierroers en schuppen, om te dienen daer hun 't selve sal worden geecommandeert, dient desen, om UEd. te waerschouwen, dat de quote van het quartier van Turnhout, in de voors. acht duysent mannen bedraecht *dry hondert dry en veertich mannen*, dewelcke ulieden desen volgende sal sien byeen te versaemen, met behoorelycke officieren daertoe dienende, om te wesen binnen Aelst den 28 of 30 deser maendt, versien van vierroers en schuppen en van genoechsame subsistentie, om te dienen daer hun 't selve sal worden geordonneert, ulieden waerschouwende, dat soo wanneer deselve mannen sullen wesen in de legers oft in de steden, aen deselve sal worden geleverd van wege syne Majesteyt het munitie broot, en dat de voors. subsistentie, sal worden gecort naer behooren aen ierst te consenteren subsidie, voorts sal ulieden in mindernisse van de voors. quote alhier binnen Brussel mogen aennemen en laeten soo vele van de dienende pioniers van UEd. quartier als UEd. sal connen verwilligen, om te dienen mette wapenen en andersints als voor, mits deselve doende versien van deselve wapenen naer behooren, wel verstaende dat alle de vs. mannen sullen moeten wesen de bequaemste, die men sal connen vinden totte handelinghe van de wapenen en dienst voors., wy syn

*Eersame goede heere en vriendt,
UEl. geaffectionneerde de Staeten van den lunde
en hertochdomme van Brabant.*

Door orde van deselve heeren,

(Get.) J. BOUTON.

Brussel, den 24 Augusty 1667.

Aen den schouteth van Turnhout.

M.

EXTRACT uit de rekening van den rentmeester P. Cleymans, 1665-1667.

Item heeft den rendant noch betaelt aen Nicolaes Smeyers, eene somme van 3 guldens 12 stuyvers, ter saecken van arbeytsloon, die selven heeft gedaen ses daeghen lanck in 't slaegen der trommel om aen te nemen de ceurlingen, 3 guld. 12 st.

Item betaelt aen Franchois Van Zoutelande saliger, in synen leven stadthouder deser stadt en de vryheyt, eene som van 4 guldens 16 stuyvers, ter saecken van synen dienst voor dese vryheyt gepresteert in 't aennemen der ceurlingen.

Item aen Hendrik Pels, 4 gulden 15 stuyvers, ter saecke van geleverde roers aan de ceurlingen.

N.

Mynheeren,

Alsoo die heeren Staeten van Brabant my belast hebben uyt ten naeme van syne Exc: van te doen seynden die ceurlingen van die seven quartieren naer de stadt van Dendermonde in plaatse van naer Aelst, soo sullen UEd. hun dienvolgende hebben te reguleren in alle diligentie, en in kas eenige naer Aelst voors. gesonden waren, die selve te doen trecken naer Dendermonde voors.

Hiermede blyve mynheeren UEd. geaffectionneerde,
(Get.) J. A. VAN DER EYCKEN.

Antwerpen, den 1 November 1667.

Aen mynheeren die hoofst-officieren van Turnout, Hoogstraeten, Herenthals, Gheel, Santhoven, Arckel.

O.

EXTRACT uit de rekening van den borgemeester Leonaert Goelen, 1667-1668.

Item heeft den meergemelden rendant alnoch betaelt aen Franchois Sube als gecommiteert geweest, synde totte distributie der penningen noodich totte betaelinghe der ceurlingen, ten dienste van syne con. Maj'. nu in September lestleden geleverd in de stadt van Dendermonde, eene somme van 449 gulden 3 stuyvers.

Item noch voor de ceurlingen binnen de stadt Dendermonde, 94 gulden 16 stuyvers.

P.

Politique ordonnantie hoe ende op wat manier men de vreemdelingen ter wooninge oft hueringe innemen sal.

Alsoo men ondervint dat de taeffels van den huysarmen en van den H. Geest dagelyx meer en meer belast worden door de afboorlingen de weleke hier comen neder te slaen, voortscemende door dien dat die van de Meyerye van 's Hertogenbosch ende het geheel Hollants gebiet geene ontlastbrieven aan hunne inboorlingen willen geven als voor den persoon alleen, jae selfs dat diffrente onliggende dorpen onder haere keyserlycke en conincklycke Majesteyts gebiet aen hunne inboorlingen geen ontlastbrieven en verstaen te geven, waer door het gebeurt dat alle de kinderen die door diergelycke persoonen alhier gewonnen oft geprocreert worden, jae de persoonen selfs, subieet van de plaetsen die geen ontlastbrieven en willen geven, soo haest deselve comen tot decadentie oft armoede, gedrongen worden op den last van den armen alhier, en de gemerckt dese stadt en vryheydt is aenpalende aen de frontieren der Meyerye en ander Hol-

lants gebied verre afgelegen van alle andere steden, soo gebeurt het dagelycx datter vremdelingen en afborlingen alhier comen neder te slaen van alle de omliggende dorpen, wesende meestendeel geringh volck die met hunne handen den cost moeten winnen ende de weleke door den minsten tegenspoed aenstonts staen ten laste van den armen, wanner de aelmoesseniers en heilig-geestmeesters genootsaecht worden aen diergelycke vremdelingen en hunne kinderen, vermits sy op hunne geboorteplaatsen geen onderstant en connen becomen, de handt te slaen om de selve van armoede niet te laten vergaen, de weleke niet alleenlyck is streckende tot eenen grooten last van de arme taefelen maer selfs tot verdruckinge van onse eyge en ingeborene armen, om dit te voorkomen hebben onse voorsaeten diffrente politique ordonnantien gemaeckt namentlyck de gene gedecreteert in in den souv. raede de dato 17 Juny 1673, door den selven raede andermael geagreeert den 31 September 1740, principalyck op het stuk van de vremdelingen tot huringe oft huyscostinge te ontvangen, dwele den ppaelsten middel is om deselve in eene populeuse plaetse te connen ontdekken, daer gemaeckt deselve ordonnantie scheynt eenige duysterheynt nae te houden waer over dickwils geexcipeert wort en dat deselve oock niet strickt genoch en is ten laste der eygenaers der huysinge oft wooningen, soo wordt by mynheeren die hooftschouletth ende schepenen der stad en vryheyt Turnhout andermael op nieuws gestatueert ende geordonneert als volgt.

1.

Dat alle vremde persoonen en afboorlingen deser stadt, soo mans als vrouwpersoonen ougetrouwt wesende die met woon sigh alhier sullen comen neder te slaen, eerst en voor al sullen moeten voorsien wesen van eene behoorycke

certificatie van de plaets van hunne leste residentie, van hunnen goeden naem en faem, en boven dien voorzien syn van eenen ontlastbrief van hunne geboorteplaats voor hunnen persoon, oft wel in plaetse van dien te stellen suffisante cautie aen schouteth en schepenen ter somme van 150 guldens eens tot ontlastinge van de taeffels van den H. Geest alhier.

2.

Dat diergelycke afgeboorne of vremde persoonen op de manier als voor hier woonende ende naderhant comende te trouwen met eenen ingesetenen noch sullen schuldigh en gehouden syn binnen den tyt van 14 dagen te brengen eenen ontlastbrief voor de helft van den last der kinders die sy in hunnen houwelyck sullen comen te verwecken, oft wel in plaetse van dier hunne gestelde borghe te renforceren met andere 150 guldens, alles op pene dat men hun aenstonts deze stadt ende vryheyt sal doen ruymen, al wast schoon ja datse alreede getrouwt waeren.

3.

Dat ingevalle twee afgeboorne oft vremde persoonen gehouden wesende, sigh met den woon alhier souden comen neder te slaen, deselve sullen gehouden wesen soo wegens de geboorteplaatsen van den man als van de vrouw te besorgen hunne resp^e outlastbrieven, oft in plaetse van dien te stellen suffisante cautie tot ontlastinge van den armen, soo voor hunne respectieve persoonen als voor hunne te verweckene kinderen, ter concurrentie van 600 guldens, van outs daertoe staende, alles op pene als voor.

4.

Ende om alles te beter te connen ontdekken soo wordt wel expresselyck verboden, aen alle ingesetenen deser stadt,

van aen eenighe afgeboorne, 't zy mans of vrouwpersoonen, eenighe huysinge, camers oft andere wooningen, hofsteden oft pachthoeven te verhueren, uyt te geven oft daar inne te nemen, 't zy met de weecke, maent oft jaere, ten zy hun eerst en vooral sal gebleken syn, dat sy hebben voldaan aen dese ordonnantie op pene van 24 gulden amende voor ieder contraventie, d'eene helft voor den hooft-schouteth d'andere voor den huysarmen, ende sal dese pene en amende executabel wesen uyt crachte deses, en verhaelt worden by reële en parate executie, sonder verdragh oft dissimulatie ende sullen de ingesetene daerenboven gehouden syn diergelycke afgeboorne hunne woningen te doen ruymen, uytterlyck binnen 14 dagen naer de eerste contraventie, op pene van iterativelyck te verbeuren gelycke pene van 24 guldens.

5.

Dat oock niemant van de ingesetene syne huysinge, camers oft wooningen, sal mogen verhueren aen getrouwde persoonen, waervan d'een oft d'ander, 't zy man oft vrouw, is afgesetene sonder dat hun sal gebleken syn dat aen dese ordonnantie sal wesen voldaan op pene als voor.

6.

Dat alle eygenaers van eenighe huysingen, camers oft andere wooningen, hofsteden oft pachthoeven, sullen moeten innestaan voor den last die door den oft de afboorlinge, ten tyde van het verblyf in hunne woningen souden comen voor te vallen, en daerenboven gehouden syn voor den selven te stellen goeden ende suffisante borge, ingevolge als voor.

7.

Ende oft het gebeurde dat de kinderen der ingesetene, 't sy jonghman oft jonge dochter, quamen te trouwen met afgesetene, indien gevalle sullen de ouders van den oft de ingesetene gehouden syn, 't selve kenbaer te maecken aen den hooft-schoutet alhier, en te sorgen dat aen den inhoudt deser ordonnantie sal worden voldaan, aleer deselve comen te trouwen, ende ingeval deselve sullen comen te trouwen sonder aen dese ordonnantie voldaan te hebben, en sullen deselve ouders den oft de afgesetene in hunne huysingen oft wooningen niet mogen nemen oft houden, uytterlyck dan ten tyde van 8 daegen, naar dat deselve sullen wesen getrouwt, insgelyks op pene van 24 guldens, ten laste van diergelycke ouders der ingesetene, en daerenboven sal men den oft de afgesetene aenstonds dese stadt doen ruymen.

8.

Ende in cas eene ingesetene weduwe, weduwenaer, jonghman oft jonge doghter, bejaert en buyten de pligh van hunne ouders wesende, sal comen te trouwen met eenen oft eene afgesetene, indien gevalle sal diergelycke ingesetene gehouden syn 't selve kenbaer te macken, oock voor het voltrekken van den houwelyck, op pene dat den oft de afgesetene immediaet sal moeten de stadt ruymen en dat den oft de ingesetene sal vervallen in de voors. amende van 24 guldens, ende sal den eygenaer van de huysinge, camers, enz., alwaer den oft de getrouwde ingesetene in is woonende, deselve in sijne huysingen, wooningen, enz., niet vermogen te houden, alwaert dat sy oft hy 10, 20 oft meer jaeren daer inne hadde gewoont, ten sy aen den inhoudt deser ordonnantie sal wesen voldaan, op gelycke pene

van 24 guldens, ten laste van den eygenaar der huysinge oft wooninge.

9.

Item sal het recht der poiterye ingevolge het octroy verworven in den souvereynen raede van Brabant, in dato 31 December 1740, blyven in volle vigueur ende sullen afboorlingen sonder distinctie, alcer onder dese jurisdictie met den woon neder te slaen, gehouden syn aan den inhoudt dier te voldoen, op de pene ende amende daer by gestatueert.

10.

Item sullen myne voors. heeren dese altydt mogen minderen, meerderen en veranderen naer heysch van saeke ende gelyck sy met advies van 't Corpus deser gemeeynte naer gelegentheyt van tyt sullen goetvinden en oordeelen te convenieren.

Aldus geordonneert ende gestatueert in Collegio Dominorum desen 10 January 1767.
